

Historisk Tidsskrift, Bind 4. række, 4 (1873 - 1874) 1

Erik Glipping og Marsk Stig i Middelalderens Annaler og Viser.

Af
Julius Martensen.

Overfor de spredte Efterretninger, som man kun har om de fleste Personer og Begivenheder i Danmarks Middelalder fra det Tidspunkt, hvor Saxos Krønike slipper, synes den nyere Historieskrivning jævnlig at have været af den Anskuelse, at alle Middelalderens Aarbøger uden Hensyn til deres Affattelsestid vare at betragte som en Materialiesatning, hvoraf den historiske Sandhed ved Kombinationer lod sig bringe tilveie, og at man tillige kunde benytte Texter til de middelalderlige Viser som Kildeskrifter. Ganske vist vilde det heller ikke være rigtigt at forkaste Alt, hvad der om en Begivenhed kun findes optegnet i en Aarvog fra en senere Tid, da saadanne Meddelelser stundom kunne være nøiagtig udskrevne efter gamle Aarbøger, som nu ikke længer existere, eller kunne indeholde en sandfærdig Tradition, som tilfældigviis først af en yngre Tids Forfatter er bleven fort i Pennen; ligesom og saadanne Traditioner kunne være bevarede i Folkeviser. Men Viser ere alligevel Viser, og mundtlige Ytringer om en fjern Tildragelse sædvanlig af tvivlsom Paalidelighed; hvad der endelig kan have

staaet i gamle forsvundne Annaler, kan i de yngre være bleven forvansket. Helst maa der derfor alene bygges paa, hvad Samtidens Forfattere have meddeelt. — Saaledes har man vel og i tidligere Tider stundom tænkt, men har dog jævnlig gjort Brug af Alt, hvad der stod til Raadighed.

Side 91

De middelalderlige Annaler ere ogsaa temmelig seent blevne underkastede en nøiere Prøvelse¹). Hverken Langebek eller Suhm havde endnu ret faaet Gie for, at de yngre Annaler hyppig kun indeholde Gjentagelser eller Omskrivninger af de ældre; først Abraham Kali fremhævede i de Noter, hvormed han udgav den niende Tome af Suhms Historie af Danmark, Nødvendigheden af at skjelne mellem det Oprindelige og det Afledte i Kildeskrifterne. «Jeg har», — ytrer han endog i Noten S. 46 — »anvendt megen Flid paa at undersøge Genealogien af vore Annaler, hvilke af samme kunde ansees for Originaler, og hvorledes de andre have kopieret hinanden og efterhaanden sammenflikket ofte underlige Fortællinger.» Frugterne af denne Flid kom dog ikke i tilstrækkelig Grad for Dagen, og Kalis Vink blev ikke synderlig paaagtede; men Bestræbelsen fortjener at omtales, især da Usinger i sit Skrift «Die danischen Annalen und Chroniken des Mittelalters» aldeles har forsømt at nævne denne ældre danske Historieforsker, uagtet der et Sted i samme Skrift ligefrem havde været Anledning dertil. Side 26, hvor der istedenfor «wie schon Lappenberg» hellere maatte have staaet

«wie schon Abr. Kali bemerkt hat»-).

1) R. Usinger: Die dånischen Annalen og Chroniken des Mittelalters. Kritisch untersucht. Hannover 1861. .
 2) Suhms Hist. af Danmark IX, Noterne S. 434 og S. 500. —
 »Den Krønike, som her paaberaabes hos Langcbek V, 497, er intet Andet end nogle Excerpter af Albert af Stades Chronicon og burde ikke have været trykt iblandt Scriptoris Rer. Danic; — den hele Kranike fortjente ikke at aftrykkes, da den i_v ke er Andet end nogle Excerpter af Albert. Stadens. [og kan derfor ikke paaberaabes saa lidt som hvad Petrus Olai har afskrevet; thi] ved Siden af Albert udgjøre disse to kun eet Vidne, og saaledes med flere af vore Kronikeskriveie».

Side 92

Nogen Forøgelse af Betydenhed har Annalernes Samling ikke i nyere Tid erholdt; kun Betragtningensmaaden er bleven en anden. Hvad derimod Viserne angaaer, da har man lært deres Texter at kjende i en mere oprindelig Skikkelse end den, i hvilken Anders Vedel udgav dem, og som i halvtrediehundrede Aar var den eneste, hvori de kjendtes. Vel ere de gamle Opskrifter, som Svend Grundtvig har udgivet, ikke fra nogen ældre Tid end Vedels; men Viserne have dog i dem mere Lighed med sig selv, og adskillige af dem have faaet et nyt Syn. Ikke mindst kan dette siges om den Kække af Viser, som jeg her vil yttre mig om, og som stedse have været henregnede til de mærkeligste blandt vore saakaldte historiske Viser. Siden de ældste Opskrifter blev offentliggjorte, have de ogsaa allerede været Gjenstand for tvende Monographier, en svensk og en dansk¹); men da der i ingen af disse Monographier er bleven skjænket Annalerne synderlig Opmærksomhed, vil der kunne være Anledning til at omtale Viserne paany, i Sammenhæng med, hvad der i Annalerne findes optegnet om de Personer og Begivenheder, til hvilke de knytte sig.

2) Suhms Hist. af Danmark IX, Noterne S. 434 og S. 500. —
 »Den Krønike, som her paaberaabes hos Langcbek V, 497, er intet Andet end nogle Excerpter af Albert af Stades Chronicon og burde ikke have været trykt iblandt Scriptoris Rer. Danic; — den hele Kranike fortjente ikke at aftrykkes, da den i_v ke er Andet end nogle Excerpter af Albert. Stadens. [og kan derfor ikke paaberaabes saa lidt som hvad Petrus Olai har afskrevet; thi] ved Siden af Albert udgjøre disse to kun eet Vidne, og saaledes med flere af vore Kronikeskriveie».

1) Folkvisorna om Marsk Stig. Akademisk afhandling af O. A. Toppelius. Helsingfors, 1861. — Marsk Stig, i A. D. Jorgensens Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen. Kbhvn, 1871. — I den Tid, da man kun kjendte Viserne gennem Vedels Bearbejdelse, vare de blevne udførligst omtalte af A. Cronholm i sjette Bind af Historisk Tidsskr. 1845: Historisk-kritiske Bemaerkninger over Danmarks Tilstand under Erik Glippings og hans Forgaengers Regjering med en Udvikling af de Forhold, der maa antages at have foranlediget denne Konges Mord.

Side 93

I.

Det Endeligt, der blev Erik Glipping beredt, havde haft et Forspil i den Misgjerning, der i hans tidligste Barndom var bleven forøvet mod

den kongelige Farbroder, efter hvem han bar Navn. I det jyske Hertugdømme var nemlig dengang, i Sommeren 1250, den ældre Kong Erik, med Tilnavnet Plovpenning, bleven myrdet af sin Broder, Hertug Abels Mænd, og efter at Abel med egen og 24 Ridders Eed havde rensset sig overfor den imod ham reiste Beskyldning, var Kronen bleven ham overdragen. Abel skulde ikke bære den længe, og ved hans Død i Krigen mod Friserne sad den Søn, han havde faaet udnævnt til sin Efterfølger, i Fangenskab hos Erkebiskoppen af Köln. Til Konge valgte man da Abels Broder, den yngste af Valdemar Seiers og Beengjerds tre Sønner, Christoffer, Erik Glippings Fader, som dernæst lod sin Søn blive erklæret for "Arving til den Krone, der var stillet Abels Sønner i Udsigt. De tilsidesatte Sønner af Abel saae sig herved henvist til det jyske Hertugdømme. Men ikke engang dette Land maatte tilhøre dem som et arveligt Lehn. Da nemlig den ældre af Brødrene var død (1257), kunde den yngre ikke hos Kong Christoffer erholde Forlehningen, og først da Tidsomstændighederne og Vaabenlykken havde vendt sig til hans Fordeel, da Christoffers Enkedronning og unge Søn vare faldne i hans Hænder, opnaede han at blive, hvad Broderen havde været. I en Række Aar var han nu Erik Glippings Vasal. Da førte Uenigheder til ny Krig, og Seiren blev Kongens. Under Krigen var Hertugen død, og for hans to unge Sønner havde Kongen erholdt Formynderskabet, dog paa den af de holstenske Grever foreskrevne Betingelse, at den afdøde Hertugs Sønner skulde forlehnes med Hertugdømmet, naar de indtraadte i Myndighedsalderen. Godvillig opfyldte

alderen. Godvillig opfyldte Erik Glipping vel ikke denne Forpligtelse, da han paa Danehoffet i Vordingborg, 1283, overlod Slesvig til den ældste af Brødrene, Junker Valdemar; næppe heller var det med sin gode Villie, at han paa samme Danehof endelig imødekom sin Frænde, Junker Jakobs Fordring, at blive forlehnet med Nørrehalland. Dog, han gav Slip paa begge disse Besiddelser i Syd og Nord, og «also wart de koning vorsonet mit sinen edelen mannen», som det hedder i Detmars Krønike. Imidlertid havde Kongen ikke dermed opfyldt alle de Krav, som vare gjorte gjældende imod ham, paa Afstaaelse af Lande og Rettigheder. Debetydelige Jordegods, som vare faldne i Arv til den norske Enkedronning Ingeborg efter hendes Fader Erik Plovpenning, havde Norge endnu ikke erholdt; og Fjendtligheder begyndte i den Anledning i Aaret 1284, da den norske Baron Alf Erlingssøn, samtidig med at han skulde lade de tyske Søstæder føle Nordmændenes Vrede, herjede de danske Kyster. Ikke heller var den jyske Hertug saalidsom den hallandske Greve bleven tilfredsstillet. Hertugen fremkom med Fordringer paa øen Als og lod sig forlyde med, at han var nærmest berettiget til Kronen; Grev Jakob, der vilde have Nørrehalland betragtes som sit Fædrengods, krævede Erstatning for de Indtægter, som Kongen havde oppebaaret i de Aar, hvori han havde forholdt ham Besiddelsen. De misfornøiede danske Stormænd og den norske Regjering maatte saaledes blive naturlige Forbundne, og Grev Jakob lagde saa lidet Skjul paa det Sindelag, han nærede mod sin Lehnsherre, at han endog af den norske Konge lod sig slaae til Ridder¹). Dog

Side 94

1) Aunules Esromenses ad 1307, Langebek, Script, rer. Danic. I, 248; og i den danske Redaction af Ry Annalerne,

Nye Danske Mag. V, 192.

Side 95

i samme Aar, 1285, skulde han see, hvorledes den danske Konge kunde behandle en oprørsk Vasal. Da nemlig den jydsk Hertug var ifærd med at begive sig nordpaa ud af Eiget, lod Kongen ham gribe og sætte fast, hvorefter der paa en Herredag blev erklæret, at Als tilhørte Kongen, kun enkelte Godser paa -Øen vare Hertugens, medens omvendt enkelte Godser i Sønderjylland vare Kongens, og Eigtighedenafdenne Kjendelse maatte Hertugen ikke blot indrømme, førendhan kunde gjenerholde sin Frihed, men maatte tillige ydmygst love, aldrig at ville raade til Kongens Død eller Fangenskab, ikke heller virke til, at han mistede sine Besiddelser, men staae ham og Eiget bi, og, dersom han havde sluttet noget fjendtligt Forbund, da at opsige det¹). Paa disse Vilkaar blev Hertugen løsladt i Foraaret 1286, men var i det følgende Aar baade Herre over Als og Eigets Forstander. Kongen var i Mellemtiden bleven snigmyrdet.

Der hvilede noget Hemmelighedsfuldt over dette i Finderup begaaede Kongemord, og tildeels af den Grund skulde dets Følger komme til at strække sig saa langt gennem Tiden og brede sig over alle de tre nordiske Eiger. Ved Nattetid var Gjerningen udført paa et eensomt Sted, hvor Kongen havde lagt sig til at sove, træt af Jagten, som der fortælles. Kun Forbrydelsen selv var klar og havde strax vrist sig i sin sande Skikkelse uden Maske, ikke som de tidligere Kongemord. Thi da Erik Plovpenningvar bleven myrdet, skulde Forbrydelsen være en Hemmelighed; man udsprede det Eygte, at Kongen var forulykket paa Slien, og først da det mishandlede Legeme kom for Dagen, blev det vitterligt, hvilket Endeligt der

1) Hvitfeld, Danmarks Riges Kronike. Folioudg. 290-291.

Side 96

var bleven Kongen beredt. Ni Aar senere havde en uventet Død truffet Kong Christoffer i Ribe, og Adskillige holdt sig forvissede om, at han var bleven ombragt ved Gift. Det pludselige Dødsfald beholdt imidlertid sit tvetydige Udseende. Denne Gang derimod var Kongemordet strås fremtraadt som en Forbrydelse. Erik Glipping var i Finderup bleven myrdet med 56 Saar. Gjerningen var aabenbar; kun Gjerningsmændene holdt sig skjulte.

Mellem dem, paa hvem Mistanke faldt, har sikkert Hertugen været. Enkedronningen besluttede alligevel at vælge ham til Formynder for Regjeringen, og paa Danehoffeti Nyborg ved Pintsetid 1287 tog den Myrdedes unge Arving, Erik Menved, ham høitidelig i sin Tjeneste. Hertugen var saaledes frikjendt, og paa samme Danehof gik Døm over dem, som den offentlige Stemme havde anklaget: Grev Jakob, Marsk Stig, Peder Jakobssøn, Niels Knudssøn, Peder Pors, Niels Hallandsfar, Arved Bengtssen, Aage Kake og Rane Jonssøn¹). Det var ni af Landets forste Adelsmænd, der skulde erklæres for Morderne, næsten alle af samme Slægt, og muligviis vilde disse mægtige Mænd, naar den sædvanlige Rettergang blev brugt, være i Stand til at nedslaae Beskyldningen med Renselseseed. Man valgte da at dømme dem efter den særegne Lov, hvorunder de stod som den afdøde Konges Hirdmænd-). Brøden blev svoren dem paa, og Straffen var den i Gaardsretten fastsatte, Fredløshed og Godsernes

Confiscation^{>r³}). Dommen blev

1) Script, rer. Danic. VI, 315.

2) Cfr. Prof. Dr. Paludan-Müllers Afhandling i Oversigt over det Kgl. danske Vidensk. Selskabs Forhøiullinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1867: «Om Romerrettens Anvendelse i Danmark efter Kong Valdemar den Andens Tid.»

3) «Ita rex proscrizione suos quam nece puniri maluit» siger Saxo om Knud den Stores Vitherslagsret, der var Grundlaget for de senere Kongers Gaardsretter. (Müllers Udg. af Saxo 530.)

Side 97

stadfæstet af Landets Biskopper samt af den pavelige Legat, der lyste de Lovfældte i Bann. Foruden de ni Adelsmænd blev endel Andre erklærede fredløse som deres Medskyldige.

Men for Kongemorderne vilde de Lovfældte ikke gjælde og forlangte at rense sig med Eed. I Danmark turde de dog ikke længere opholde sig; de tyede da til Norge, hvor de kunde vente at finde Medhold, og den 25de Juli 1287 udstedte ogsaa den norske Konge og hans Broder Hertug Haakon et Beskyttelsesbrev for de fordrevne danske Herrer og Væbnere¹), hvorefter der fulgte en formelig Krigserklæring, i hvilken de norske Fyrster, samtidig med at de gjorde Krav paa deres Mødrenegods, lod «den udvalgte Prinds Erik i Danmark» vide, at det var deres Agt at forsvare Grev Jakob og de øvrige Fredløse, hvem der var skeet stor Uret, idet man havde svoret dem Sag paa, istedenfor at tillade dem at rense sig med Kjøns-Eed²). Flaaden, der skulde drage til Danmark, vovede sig dog ikke længere frem end til Ekerøerne ved Gøta-Elvens Udløb; men de Fredløse begav sig til Fyen og brændte Midelfart og Hinsholm. Først i Aaret 1289 skete et større Tog. Den norske Konge seilede ind i -Øresund, brændte Helsingør og lagde sig for Anker ved Amager, medens Marsk Stig drog til Samsø, hvor han indtog Brattingsborg, og herjede de vestlige Kyster af Sjælland. Ogsaa Falster blev hjemsogt, og Marsk Stig vendte derefter med Baronen Audun Huggleissøn, der havde gjort et mislykket Angreb paa Lolland, tilbage til Kongen. Hele Flaaden drog derefter til Møen, hvor Stegeborg forgjæves blev stormet, og derfra til Fyen, men opløste sig kort efter, idet flere Skibe uden Tilladelse seilede hjem. Større Betydning fik Toget den næste Sommer,

1) Thorkelin Diplomatarium 11, p. 110.

2) Hvitfeld, Folioudg. p. 299.

Side 98

1290, da de Fredløse nu satte sig fast paa forskellige Steder i Landet; og atter denne Gang var Marsk Stig den virksomste. Medens den norske Flaade krydsede i de danske Farvande, indtog han -Gen Hjelm ved Jyllands Kyst, og i en Kække Aar skulde denne Qe blive de Fredløses vigtigste Punkt. Slottet, som opførtes paa Hjelm, og som fik Navn efter tfen, blev ligesom det Slot, Grev Jakob opførte paa Hunehals i Halland, erklæret for norsk Eiendom og anerkjendtsom saadan i den Vaabenstilstand, der sluttedes 1295 paa Hingsavl, hvor den danske Kong Erik tillige indrømmede Fredløse Ret til at opholde sig paa Øerne, kun at Ingen af de Lovfældte

rnaatte komme ham eller hans Broder eller Hertug Valdemar for tfe, samt lovede, at skaffe dem deres tabte Besiddelser tilbage¹). Stilstanden skulde kun gjælde i tre Aar, men blev senere fornyet, først af den norske Kong Erik, dernæst af hans Efterfølger, Kong Haakon, og fra Stilstanden paa Hingsavl kan man regne de norske Krigstoges Ophør. Derimod vedblev de Fredløse, da de ikke erholdt deres Godser tilbage, at forurolige Landet, og deres Skjæbne gav stadigt Normændene Anledning til Klager.

Norge var dog ikke det eneste Land, hvor de Fredløse havde Beskyttere. Ogsaa i Danmark havde de Venner og stor Slægt, og navnlig var den danske Erkebiskop Jens Grand fuld af Nidkærhed for deres Sag. Men-da samme Erkebiskop altfor ivrigt bestræbte sig for at faae sine fredløse Slægtninge paany førte ind i Riget, havde Kongen ladet ham (1294) fængsle, og Følgen af denne Voldsdaad var bleven en Proces for den romerske Curie, hvis Acter senere ville blive omtalte²). Endeligt og ogsaa den svenske Regjering sig af de Fredløse, dadermellem Sverig og Norge var bleven sluttet en

1) HvitfeUl, Folioudg. p. 300.

2) I næste Afsnit.

venskabelig Forening, og paa sin norske Vens Opfordring udstedte Kong Byrge den 7de Oktober 1302 et Beskyttelsesbrev, ihvilket han erklærede at ville forhjælpe de fordrevne Danske til at faae Oprensning og virke for, at de kunde komme til at værge sig efter de almindelige Lovbøger, der gjaldt i Danmark. I dette Brev¹) nævnes kun to af de ni Adelsmænd, nemlig Grev Jakob og Peder Jakobsson; men synderlig flere vare nu vist heller ikke ilive. Marsk Stig var i Aaret 1293 død paa Hjelm, Rane Jonsson var i det følgende Aar bleven henrettet udenfor Roskilde, Aage Kake ihjelslaet af Viborg Bymænd kort for «Dagen» til Hingsavl²), og Arved Bengtsson skal allerede 1288 være bleven halshugget i Halland³). Omsider indgik Erik Menved dog paa at lade de Fredløses Sag blive underkastet en Prøvelse, da han ønskede at udsones med den norske Konge, og denne ikke godt kunde skille sig ved disse Mænd og deres Slægtninge, førend de efter en ny Dorn .vare blevne erklærede for skyldige. Renselseseed kunde imidlertid ikke længere aflægges, da de fleste af de ni Lovfældte vare døde; Beskyldningen maatte atter sværges dem paa, kun efter en anden Lov, og man valgte da*) at dømme dem efter den romerske Ret (lex Julia majestatis). Sagen blev foretaget paa en Forsamling i Helsingborg i Septembermaaned 1305, og efter at den ældre Dom af 1287 her var bleven forandret til en ny med samme Conclusion, viste Kong Haakon de Fredløse fra sig og sluttede i Søborg en tjaarig Fred med Danmark. Dog tillod han de Fredløse, for ikke heelt at slippe dem, at forblive paa Hjelm. Men da de fra dette Opholdssted foruroligede

1) Thorkelins Analeeta. p. 76.

2) *Det norske Klageskrift 1308, meddeelt af Hvitfeld, Folioudg, p. 340.*

3) Ericus Olai, *Historia Svecorum Gothorumque*. Edit. Loccenii, p. 80.

4) Som Prof. Dr. Paludan-Miiller har oplyst i sin au forte Afhandling.

Side 100

Omegnen, gjorde Erik Menved et Tog til øen (1306) og ødelagde endelig den af Marsk Stig opførte Borg. — Kong Haakon synes dog ikke at have betragtet denne Krænkelser af sin Eiendom som et Fredsbrud og indskrænkede sig til at tage nogle Repressalier. Men hans Svigersøn, den svenske Hertug Erik, hvem det netop paa den Tid var magtpaaliggende at faae det venskabelige Forhold mellem Norge og Danmark opløst, lod ikke Hjelms ødelæggelse gaae ubenyttet hen og rettede et Opraab til sin Svigerfaders Undersaatter om, at formane deres Konge til ikke længer at udelukke de Fredløse fra sit Venskab, da den danske Konge ved at afbrænde og ødelægge Borgen Hjelm havde handlet mod sine Forpligtelser¹). Det følgende Aar tog ogsaa Kong Haakon ved Manifestet af 2den Mai 1307 de Fredløse paany under sin Beskyttelse-); men intet Krigstog kom i Stand. Man ønskede Freden, og efter adskillige Underhandlinger blev Freden omsider sluttet i Kjøbenhavn 1309, hvoriblandt Andet erklæredes, at den danske Kong Erik af særdeles Naade og paa Kong Haakon's Forbøntilbagegavdeni Lovfældtes Hustruer og Børn deres mødrene Gods, dog under den Betingelse, at Godset inden 3 Aar skulde være solgt, og at de selv opholdt sig udenfor Riget³). Større Gunst vilde Erik Menved ikke indrømme sin Faders Banemænd. Efter hans Død lovede derimod hans Broder Christoffer i den Haandfæstning, han den 25de Januar 1320 maatte udstede for at blive valgt til Konge, at de Fredløse og alle Andre, som uretfærdig vare blevne

1) Thorkelins Analecta, p. 77 — 78. Diplomet er dateret 25 November 1306.

2) Diplom. Norveg. VI, Nr. 69.

3) Thorkelins Analecta, p. 103.

Side 101

skilte ved deres Ejendele, skulde have disse tilbage¹), og Løftet blev sex Aar efter endnu tydeligere givet i den Haandfæstning, som Christoffers Modkonge, den jydske Hertug Valdemar Erikssøn udstedte²).

II.

At de Domfældte virkelig vare de Skyldige, synes dog ingen af Middelalderens Skribenter at have betvivlet; og efter hvad den kongelige Sagfører i Processen mod Jens Grand yttrede, var dette ogsaa i hele Danmark den almindelige Mening, „publica vox et fama“*). Hvorledes imidlertid denne Mening var opstaaet, og hvad den grundede sig paa, eller efter hvilke Beviser de Anklagede ere blevne dømt, findes ingensteds optegnet. I sit rhetoriske Sprog skildrer den ggl. Sagfører kun disse Adelsmænds Herskesyge, og hvor afskyelig en Gjærning de havde forøvet mod den Konge, der i alle Maader havde været deres Velgjører, en Konge, af hvem de vare blevne ophøiede til Eigets øverst, og som selv kun havde forbeholdt sig det kongelige Navn⁴). De havde været „dominatiores in tota terra regni, omnia pro suo libito ordinantes et facientes“⁵), saare

-
- 1) § 16. Item vt expulsis et eorum heredibus ae quibuscumque iniuste bonis suis priuatis bona eorum, vti inuenta fuerint, restituantur.
- 2) §14. Item pro morte regisErici interfecti incausatis, qui eius morti principaliter (presentialiter?) facto vel opere non interfuerunt et qui non sunt legitime conuicti, ceterisque expulsis et eorum heredibus ae quibuscumque alia, bonis suis iniuste priuatis, bona sua, veluti inuenta fuerint, libere restituantur.
- 3) Script, rer. Danic. VI, p. 313 og flere Steder.
- 4) Patres regni constituit, et super cunctos Regni quæstus et introitus, solo duntaxat Regis nomine retento, dominos ordinavit. — Ibid. 290.
- 5) Ibid. 288.

Side 102

mægtige i Kongens Gaard og i Riget¹); men al denne deres Magt havde de anseet for Intet, saalænge de ikke tillige havde Kronen²). De kunde siges at have fortsat den Krig, som Jakob Erlandsson og Biskop Peder af Roskilde havde fort med Kong Christoffer-"). Efter hine Geistliges AnskuelseburdeRiget nemlig tilhøre Kong Abels Arvinger, og som bekjendt havde Jakob Erlandssen vægret sig ved at efterkomme Kong Christoffers Begjæring, at krone hans unge Son, uagtet denne var kaaren til Thronfølger. Kong Christoffer havde derfor ladet Erkebiskoppen fængsle, og Sønnen, i Anledning af hvis Kroning der var opstaaet ForvirringogKrig, havde de nævnte Geistliges Slægtninge nu omsider paa skjændig Viis skilt ved Kronen og Livet⁴). Hvad der i den Anledning var bleven yttret af Jens Grand og af Domprovsten i Ribe, Jakob Lange, havde været betegnende. Saaledes havde Jens Grand ved Efterretningen om Kongens Drab yttret, at det var Skade, at Kongen ikke allerede for en tolv eller sexten Aar siden var bleven dræbt, da han saa intet Afkom vilde have efterladt⁵). Senere havde ErkebiskoppenpaaReisen til Rom i en stor Forsamling i Briigge med hej Røst udtalt, at det kunde være ham ligegyldigt,

-
- 1) in Curia sua multum erant potentes et in regno dominantes. — Ibid. 287-
- 2) nihil se habere reputantes, habendo regni carnes et corium, quamdiu diadema regni superesset ad habendum. — Ibid. 290.
- 3) persequentes guerram dictorum Archiepiscopi et Episcopi Ibid. 313.
- 4) Ibid.
- 5) Item existens Præpositus Roschildensis approbavit factum prædicti flagitii coram fide dignis, dicens: Mala hora fuit, quod non fuit ante XII vel XVI annos interfectus, quia tune nullam de se prolem reliquisset. — Ibid. 290 cfr. 323 (quod cum ipse Præpositus erat Roschildensis, et rumor primum venisset de occisione Regis Patris hujus Regis juveuis, dixeritque: maledicta hora fuit, quod o. s. v.).

Side 103

om Hertug Valdemar eller en Jøde, Saracen eller Hedning eller den lede Djævel var Konge i Danmark, naar det kun ikke var nogen af den myrdede Konges Sønner¹); og i Eibe Domkirke havde Jakob Lange prædiket, at det aldrig vilde blive godt i Danmark, saalænge nogen af Christoffers Æt sad paa Thronen eller var ilive²). Til disse af den kgl. Sagfører anførte Udtalelser, i hvilke en hadefuldstemning mod den Christofferske Kongelinie havde givet sig Luft, kan feies

det i de Esromske Annaler omtalte Faktum, at da Erik Glipping i Aaret 1276 havde faaet sin Son udvalgttilsin Efterfølger, var Troskabseeden ikke bleven denne aflagt af Marsk Stig³).

Erkebiskoppen søgte efter bedste Evne at retfærdiggøre sig selv og sine fredløse Slægtninge. De mange Velgjerninger, som disse havde modtaget af den dræbte Konge, det Slægtskabsforhold, hvoride stod til Samme, og den Hengivenhed, de havde viist ham, idet de ofte for ham havde vovet Liv og Gods, maatte efter hans Mening gjøre det utroligt, at

1) in præsencia magnorum quorundam virorum, postquam exivit regnum Daciae, dixit alta voce, quod non curaret, an Waldemarum Dux Jutiae, an Judaeus, an Saracenus, an Paganus, an ipse Diabolus in legno Daciae regnaret, dummodo Rex Ericus ibi Rex non esset aut frater ejus. — Respondet Archiepiscopus, nunquam hoc dixisse se credit, nec etiam cogitasse; sed contra hoc responsum est veritas, quae sciri potest per eosdem magnos viros, si fuerint requisiti, qui praesentes fuerunt Brugis in Flandria, quando praedicta verba expresse dixit alta voce. — Ibid. 323—324, cfr. 293 og 326.

2) Ibid. 294, cfr. 324. — in Ecclesia sua cathedrali Ripis inter coetera inconvenientia, quae praedicavit de Regibus regni Daciae, quod status regni Daciae nunquam fieret bonus, quamdiu aliquis ex sanguine Christophori Regis regnando remaneret.

3) convocato generali concilio Nyburgh, filius ejus Ericus accepit nomen Regis, & principes, excepto Stigoto Marescalco suo, sub juramento sollempni fecerunt ei fidelitatem. — S. R. D. I, p. 247.

Side 104

de skulde have skilt ham ved Livet¹). Desuden havde de hiin Nat været saa langt borte fra Gjærningsstedet, at En havde været tre Dagsreiser derfra, en Anden to; kun Rane havde været hos Kongen, men havde af al Magt søgt at forsvare ham²). — Imidlertid kunde den kongelige Sagfører hertil bemærke, at de ni Lovfældte heller ikke vare blevne sigtede for at have udført Gjærningen med egen Haand. Thi af det Udtog, som Hvitfeld har meddeelt af den Dom, der blev afsagt 1305 i Helsingborg, sees, at Erik Menved i den der forsamlede Kreds traadte frem og beskyldte de Otte «over Kaad, Befaling og Gjærning til at ihjelslaae» samt Arved Bengtssøn «udi det, at han med sin egen Haand overvår det slemme Mord»³). Kun om Arved Bengtssøn bliver der sagt, at han havde været med i Gjærningen, og hans Navn, der sikkert ellers vilde have staaet foran VæbneresAageKake og Rane Jonssøn, er paa Grund af den imod ham rettede særlige Beskyldning kommen til at staae sidst. — At nemlig Aage Kake og Rane vare Væbnere, fremgaerafdet norske Beskyttelsesbrev (1287), i hvilket de ligefrem ere karakteriserede saaledes og derfor nævnede efter Herrerne eller dem af Ridderstanden. Derimod kan man ikke af samme Brev see, om Arved Bengtssøn var Ridder, da han slet ikke er nævnet, rimeligviis fordi han, ligesom

1) Nec credit, quod aliquis eorum dictum Regem interfecit seu peremerit, maxime, quia erant ei proxima consanguinitatis linea conjuncti, et ab eo, ut praemittitur,

multa beneficia receperint, et pro ipso Rege ejusque honore conservando non dubitarunt quamplures exponere propria corpora atque bona; S. R. D. VI, p. 299.

2) Ibid. — et quia tantum distabant tempore interfectionis ab ipso, quod aliquis eorum per tres dietas, aliquis per duas, excepto Ranone, tunc suo Camerario, qui quantum potuit, licet ex improvviso, licet nudus et inermis, se opposuit occisoribus, prout publica in regno habet fama.

3) Folioudg. p. 328.

Side 105

Grev Jakob, der heller ikke er nævnet, paa den Tid, da Brevet blev udfærdiget, opholdt sig udenfor Norge. Men i den af Ericus Olai forfattede Sverigs Krønike, der indeholderen Beretning om Arved Bengtssøns Skjæbne i det følgende Aar, findes han betegnet som Ridder¹⁾ og er af den kgl. Sagfører paa det Sted i Procesacterne, hvor denne opregner alle de 9 Lovfældte, bleven nævnet foran Aage Kake og Eane Jonsson²⁾. — Man maa følgelig antage, at kun To af de Lovfældte have været tilstede i Finderup; Rane, der havde givet sig Udseende af at forsvare Kongen, og Arved Bengtssøn mellem dem, af hvem han var bleven angreben; hvorforaltsaa de ældre Annaler, der i Korthed meddele, at Kongen blev myrdet a suis eller a suis militibus, ikke have udtrykt Tingen saa heldigt, som et paa Valdemar Atterdags Tid fuldført Compendium, hvori det hedder, at han blev myrdet per aliquos ab eis missosa).

Dog hvormeget de Lovfældte og deres Tilhængere protesteredemod Beskyldningen, var selve Kongemordet en Kjendsgjerning, hvorpaa der skulde have en Forklaring, og var Skylden ikke hos disse Mænd, maatte den være hos Andre. Hist og her i Procesacterne træffer man da ogsaa Antydninger af, hvorledes de Fredløse og deres Parti ønskede, at Begivenheden i Finderup skulde tages. Retstilstanden i Danmark maatte betegnes som i høj Grad usikker; endogsaa Kongemord vare blevne taalte; saaledes var Kong

1) Eodem anno (o: 1288) in mense octobri decollatus est per Dominum Tula Ebbeson et socios suos Dominus Arvidus Bengtson cum X sociis, quod in Hallandia latrocinia exercebant, expulsi prius de Dacia propter occisionem regis Erici.

2) S. R. D. VI, 315.

3) Thomæ Gheysmeri Compendium Historiæ Danicæ ab initio ad Valdemarum IV., trykt i Andet Bind af Langebek Script, rer. Danicarum.

Side 106

Christoffer bleven forgivet, uden at Nogen i den Anledning var bleven straffet; ikke heller var Straf bleven idømt dem, der havde sænket Kong Erik Valdemarssøn i Slien. Man burde derfor — som Jens Grand skal have udtalt det i en offentlig Forsamling ved Ingelund i Sjælland¹⁾ — ikke undresig over, at Kong Erik Christofferssøn havde fundet en lignende Død, som Faderen og Farbroderen²⁾. Hvem der havde givet ham denne Død, kunde det ikke nytte at gaae paa Spor efter; derimod havde Erkebiskoppen fornylig af en aldeles troværdig Person faaet at vide, for hvilken elendig Aarsag hiin Konge, der baade privat og offentlig havde ført et uskikkeligt Liv og i en umaadelig Grad forfulgt Kirker og geistlige Personer, var bleven myrdet paa det mistænkelige og eensomme Sted, og denne Person kunde blive navngiven for den kgl. Sagfører og for Paven³⁾.

III.

Om Erkebiskoppens Sagfører skulde have tænkt paa det Rygte, at Kongen var bleven myrdet for sin Utugtighed, faaer at staae hen. Vi veed kun, at et saadant Rygte har

1) S. R. D. VI, 290 cfr. 325.

2) Nullum debere mirari de illa morte illius Regis, cum multi Reges Danorum similiter occisi fuerant, narrans Avim dicti Domini Regis Regem Christophorum intoxicatum et fiatrem ejus Regem Ericum submersum in mari, nulla subsequente via dicta.

3) Qualiter vero, et ob quam miseram causam in loco suspecto et deserto dictus Rex interiit, narravit Archiepiscopo hoc anno quaedam persona, omni exceptione major et fide digna, cujus nomen vobis et Domino nostro Pontifici poterit intimari per dictum Archiepiscopum, cum placebit; quam prodigus iste sui fuit et omnium bonorum morum regni, ac quam immanis persecutor Ecclesiarum et Ecclesiasticarum personarum et libertatum, quia non est leve perscribere, docere poterunt, qui sciunt, interrogati. Ibid. 299.

Side 107

existeret, og sandsynligviis har Kongen selv ved sit Levnet givet Anledning til, at hans hemmelighedsfulde Snigmord kunde finde en saadan Forklaring. Thi blandt Middelalderens Konger var der sikkert Faa, der fortjente en Berømmelsesom den, der er bleven tillagt hans Fader, Kong Christoffer¹). Sønnen var rimeligviis af sædvanlig Natur, og til den Myrdedes private Liv kunde man da have peget hen, hvad muligviis ogsaa de Fredløse i deres Bestræbelser for at fralægge sig Skylden, have gjort. Men ikke blot for uadelige Kvinder, ogsaa for adelige skal Erik Glipping have været i Orde, og da nu de lovfældte Adelsmænd efter den almindelige Mening baade i Danmark og i Tydskland, af hvis Kejser, Rudolph af Habsburg, den i Nyborg afsagte Dom var bleven stadfæstet, gjaldt for at have været de Skyldige, kunde der ganske vist lettelig mellem de forskjellige Rygter og Meninger ogsaa have dannet sig den Anskuelse, som findes optegnet i en nordtydsk Aarbog, Annales Lubicensis, der standser ved Aaret 1324, at Kong Erik var bleven myrdet af sine Hirdmænd paa Grund af sin Utugtighed. Forfatteren har selv kun udgivet det for et Rygte (ut dicitur); og for andet end et Vidnesbyrd om, at et saadant Rygte har existeret paa Forfatterens Tid, vil hans Meddelelse indtil videre heller ikke kunne gjælde²).

1) castitate a fratribus (3: Erik og Abel) plurimum discrepans — castitatis pudore adornatus, nec nobili, nec alicui ignobili, decus corporis sui tradere voluit polluendum, donec consilio fratrum et amicorum filiam Zambor, nobilissimi Slavorum Principis et fratris Zwantepolk, Regis Pomeranoruin, Margaretam nomine, sibi assumeret in matrimonium. — S. R. D., 1, 25.

2) See Annales Lubicensis i det 16de Bind af Pertz Monumenta Germaniæ Historica. A. D. 1286. «Ericus Danorum rex in nocte beatae Caeciliae in suo leeto a suis fidelibus occiditur, causa suae incontinentiae, ut dicitur; propter quod multi a regno depulsi sunt, et quidam postea sunt darapnati mala morte.»

Side 108

Ingen af de os fra Begivenhedens Tid bekendte Aarbøgerindeholder

Noget om Motivet til Kongens Drab; og saafremt man i denne deres Taushed vilde see et Tegn paa, at Bevæggrunden havde været en saadan, at Forfatterne enten af Frygt eller af Discretion skulde have afholdt sig fra at omtale den¹⁾, maa man kun vogte sig for at overføre Nutidens Begreber om trykte Bøger paa Middelalderens Kloster-Annaler. Disse Annaler vare bestemte til at blive ved de Klostre, hvor de vare skrevne; kun engang imellem blev der til et andet Kloster taget en Afskrift, deres Tilværelsevar de fleste Mennesker ubekjendt, og hvad der stod optegnet i disse Manuscripter kunde være Regjeringen ligegyldigt. Forfatterne behøvede saaledes hverken af Frygt eller af Discretion at lægge Dølgemaal paa Sandheden. De kunde skrive, hvad de ønskede at skrive. Men hverken i de Esromske Annaler, ikke heller i Annalerne fra Ry Kloster²⁾ findes nogen Meddelelse om, hvorfor Kong Erik blev myrdet. De Esromske Annaler, der standse ved Aaret 1307, meddele kun, at han blev dræbt af sine Riddere (a suts militibus) uden forøvrigt om ham at bemærke hverken noget Ondt eller noget Godt³⁾. I Ry Kloster Annalerne derimod ere disse Hirdmænd blevne betegnede saaledes, at deres Handling tillige staaer misbilliget, idet der siges, at Kongen blev dræbt a suis, qvos maxime dilexerat, eller som Erik Menveds Sagfører i Processen med Jens Grand udtaler det, af Mænd, der ikke huskede de Velgjerninger, hvormed Kongen havde overøst dem. Alligevel er Forfatteren ham ingenlunde gunstig, men har om hans Forhold til Geistlighedenyttret

1) Saaledes som Cronholra mener i den ovenanfarte Afhandling i Hist. Tidsk. VI, 455.

2) Et Kloster i Sønderjylland, hvor nu GJucksburg ligger.

3) S. R. D., I, 248.

lighedenyttrets sig paa en lignende Maade som Erkebiskoppens Sagfører. «Han gjorde mange Ulykker», hedder det, »idet han plyndrede Kirker og undlod at give dem Opreisning, naar de havde lidt Tort, hvorhos han med sine Heste og Hunde forarmede de Klostre, som hans Forfædre havde bygget¹⁾. Kimeligviis har Forfatteren ligesom Erkebiskoppens Sagfører havt nogle enkelte Kirker og Klostre for Øie og af Hensyn til deres Klager fældet en eensidig Dom. Thi af forskjellige Breve fremgaaer, at der trindt omkring i Landet vare Klostre, mod hvilke Kongen havde viist sig gavmild og som en Beskytter. I Lund maa han endog have gjort sig særlig yndet hos Geistligheden, da han ikke alene findes karakteriseret som lliustrissimus i de af Erkebiskop Nicolaus, før 1379, forfattede Annaler²⁾; men i det gamle Kalendarium (hvis Titel: Liber Daticus Lundensis hyppig oversættes «den Lundske Gavebog •>, uagtet Liber Daticus dog vel ikke er det samme som Liber Donationum) staaer følgende Optegnelse at læse ved Datum 21de November: Kong Erik Christofferssøn, høilovelig Ihukommelse, faldt for Nidingers Dolke i den hellige Cecilies Nat, grueligombragt i sin egen Seng af sine Mænd. Hvile hans Sjæl i den evige Fred!³⁾

Blandt de indenlandske Aarhøger og Krøniker fra Middelalderen existerer der egentlig kun een, i hvilken Erik Glipping beskyldes for at have fornærmet sin Adel ved Ukydskhed. Det er i

den paa Valdemar Atterdags Tid fuldførte Krønike, som har faaet Navn af Thomæ Gheysmeri

1) Ibid. 168.

2) S. R. D, VI, 627.

3) Rex Ericus pie recor dationis, Christofori Regis qvondam filius, pugionibus impiorum occubuit in nocte beate Cecilie, a suis in proprio lecto crudelissime trucidatus. Cujus anima in pace eterna requiescat. S. R. D., 111, 571 cfr. IV, 61.

Side 110

Compendium. Her, i Capitlet om Kong Erik Christofferssøn, der ganske som de tilsvarende Optegnelser i Ky Kloster Annalerne begynder med en Karakteristik af Kongen og tydelig er skrevet paa anden Haand¹), beskyldes han nemligikke blot for at have gjort Kirker og Klostre Fortræd; der tilføies, at han var aldeles letfærdig og krænkede adelige Fruer (toiusqve lubricus fuit, uæores Nobilium violavit-). Men at denne Ukydskehed skulde have været Bevæggrunden for hans Hirdmænd til at skille ham ved Livet, yttres der Intet om. Thi i Slutningen af Capitlet fortælles kun, at Hertug Valdemar efter at være bleven losladt begyndte at conspirere med nogle af Rigets Adel om at tage Kongen af dage, og hvorvidt disse Adelsmænd, med hvem Hertugen conspirerede, hørte til de ovennævnte, hvis Hustruer Kongen havde krænket, har Forfatteren ladet staae uophyst³).

Det Gheysmerske Compendium meddeler altsaa kun i den Karakteristik, det har givet af Erik Glipping, (og som senere kom til at gjenlyde fra den danske Eimkrønike), at han krænkede adelige Fruer. Liibecker-Annalerne omtale derimod Utugtighed som Grunden til, at han af sin Adel blev dræbt. Nærmere Oplysninger findes nu i vore Folkeviser samt iet Par Aarbøger fra Unionstiden. Erik Glipping

1) See den ved Aaret 12G0 lankelost lavede Causalforbindelse mellem Ting, der i sldre Aarbøger, saasom i Annales Ryenses, kun have staaet optegnede ved Siden af hverandre.

2) Script, rer. Danic. 11, 38S. — Med Hensyn til den Betydning, hvori Forfatteren bruger Ordet lubricus, kan henvises til hans paafølgende Autitheser om Kong Christoffer: Hic nullam justiciam fecit, sed magis tyrannidcm exercuit; veritatem in verbis non habuit, sed nimis lubricus fuit.

3) Sed seqvnti anno ad preces Principum liberatus, conspirare cepit cum aliquibus Nobilibus regni in mortern Regis, qvi et inlerfectus fuit per aliquvos ab eis missos, juxta Wyburch, dum dormiret in lecto suo, in nocte Sancte Cecilie Anno MCGLXXXVI, anno vero regni sui XXVII, sepultusqve est YYiburch in Ecclesia cathedrali. — Ibid. 389.

Side 111

skulde være bleven myrdet, fordi han havde krænket Marsk Stigs Hustru.

Man maatte da antage, at Marsk Stig havde staaet i Spidsen for de Sammensvorne. Men hverken i det Gheysmerske Compendium eller i de Liibeckske Annaler er Marsk Stig saa meget som nævnet, og efter hvad Arild Hvitfeld siger, var de Sammensvornes Anfører Grev Jakob, hvorimod Marsk Stig i de følgende Krigstider blev Anføreren for de Fredløse¹). Hvitfeld turde have Eet; skjøndt det er et Spørgsmaal, om Grev Jakob virkelig var «den egentlige Hovedmand

blandt Kongemorderne²). »²). At nemlig Grev Jakob saavel i Dommen af 1305, som paa det Sted i Procesacterne, hvor den kgl. Sagfører opregner alle de ni Lovfældte, og i de ældre Annalernævnes foran de Andre, er i og for sig ikke, som man kunde troe, noget Tegn paa, at han gjaldt for at have staaet i Spidsen for dem. Thi de Anklagede ere blevne nævnede efter deres Rang, først Bidderne (milites), saa Væbnerne, (armigeri), og mellem Bidderne var Greven af Halland den Fornemste, efter ham fulgte Marsken³). Større Betydning har det, at den kgl. Sagfører i Processen med Jens Grand gientagne Gange omtaler Grev Jakob paa en særegen Maade som occisor principalis eller inter occisores principalior; men ogsaa Marsk Stig bliver engang betegnet saaledes⁴), og Meningen behøver kun at have været den,

1) Folioudg. p. 292, cfr. 304.

2) Saaledes som Prof. Dr. Paludan-Miiller i den ovenanførte Afhdl. p. G2 kalder ham.

3) Forfatteren til det Gheysmerske Compend. har derfor ogsaa ved Aaret 1287 ladet det være nok med at nævne Grev Jacob af Halland og betegnet de øvrige Lovfældte som «aliqvi solempnissimi Dani, Milites et Annigeri».

4) S. R. D., VI, p. 292, cfr. 322 (cum Marschalco Stigoto et suis eomplicibus, occisoribus patris Regis principalibus).

Side 112

at Grev Jakob saavel som Marsk Stig hørte til de Ni, der fremfor de øvrige occisores vare occisores principales. Muligviis er slet ikke nogen Enkelt bleven anseet for at have været Sammensværgelsens Stifter, og kun forsaauidt en Enkelt er bleven anseet derfor, turde denne have været Grev Jakob, hvem ogsaa Erik Menved i et Par Skrivelser synes at have omtalt som den, efter hvem hele de Fredløses Partie kunde betegnes. Skrivelserne selv existere vel ikke mere; kun deres Indhold er gjengivet i den islandske Saga om Biskop Arne; men i denne Saga hedder det, at Erik Menved efter Olafsmessen i Aaret 1289 skrev til Norges Konge og hans Broder, Hertug Haakon, og klagede over, «at de understøttede Grev Jakob og de Andre, som han havde erklæret for sin Faders Banemænd, med at herje hans Land», og at han ligeledes skrev til Arne Biskop, som var med i Ledingen, og bad ham bevæge Brødrene til «at opgive Greven og lade Herjingen fare»¹). Og dog var i samme Aar ikke Grev Jakob, men Marsk Stig den meest virksomme af de Fredløse med at herje Landet. Men efter den Stilling, som Stig Marsk tilforn havde beklædt, maatte han vel og være den Nærmeste til at blive de Fredløses Anfører i Krigen. Det følgende Aar, 1290, erobrede han -Øen Hjelm og opreiste sig der et uforglemmeligt Minde. Ingen af de andre Fredløse udførte en saa mærkelig Bedrift, og i Tidens Løb kom da Høvdingen paa Hjelm til at gjælde for den, der havde spillet Hovedrollen blandt Kongemorderne.

Dette første Stadium -af Sagnet om Marsk Stig staaer ogsaa afspeilet i nogle af Middelalderens Aarbøger. Saaledes hedder det i de Annaler, der formodes at være fra Essenbæk Kloster i Jylland:

1) Årna Biskups Saga, Cap. 74 (Biskupa Sögur I, 780).

Side 113

Anno Domini 1286 Rex Ericus interfectus est a suis.

„ „ 1287 Stigothus Andersson e Dacia fugit.

„ „ 1290 Hielm cedificatur.

„ „ 1293 Stigothus Andersson obiit in Hielm1);

og i Tillsegene til den sjsellandske Kranike med et Par mindre rigtige Aarstal:

Ad Annum 1287. Ericus Rex mortificatus in lecto suo in Finderp Jutice, in node S. Cecilice.

„ „ 1288. Stigotus Andcersun cum suis fugit

„ „ 1290. Castrum Hicelm cedificatur.

1293. Stigotus obiit0-).

Det er. ligeledes alene Marsk Stig, der nævnes i den plattyske Krønike, som blev forfattet af Franciscaner- Læsemesteren Detmar i Lübeck omtrent hundrede Aar efter Kong Eriks Død. De øvrige Fredløse betegnes kun som Marskens Tilhængere eller som Adelsmænd, der delte Skjæbne med ham, og af deres krigeriske Foretagender omtales kun Befæstningen af øen Hjelm og de Herjinger, der foretoges fra dette Punkt:

„ Umme den mord deskoningheswart de marscliak stich besproken unde vordreven ide deme lande, unde mit eme vele der hesten den en. De enlhelt de koning to norweghen; lie halp den vordrevenen denen, dat ze

1) Chronologia Rerum Memorab. ab Anno 1020 usque ad An. 1323. S. R. D. 11, 527.

2) Incerti Auctoris Chronica Danorum et præcipue Sialandiæ, ab An. 1028 ad An. [1252. med Tillægene til] 1307. Ibid 636.

biaceden up en land, ghebeten helme, ene starke borch, daraf deden se groten schaden1).

Den, der havde været de Fredløses Anfører i den aabenbare Krig, havde efter den populære Anskuelse ogsaa staaet i Spidsen for den hemmelige S sammensværgelse. Men om Erik Glipping hed det, at han var blevet myrdet paa Grund af sin incontinentia. Sagnet kom da til at lyde paa, at han var bleven myrdet, fordi han havde krænket en Hustru til Marsk Stig, eller, at Marsk Stig, — naar man med de middelalderlige Visedigtere vil betragte ham som Hovedpersonen — havde myrdet Kong Erik for at hævne sin Hustru. Efter Hvitfelds Anskuelse havde derimod Grev Jakob staaet i Spidsen for de S sammensvorne, og ganske curios har ogsaa Hvitfeld overfert paa Grev Jakob, hvad der ellers kun forlyder om Marsk Stig, idet han fortæller, at Greven ikke blot var ilde tilfreds i Anledning af Spørgsmaalet om Oppeberslen af Halland, men tillige, fordi Kongen, «som Kygte endnu staaer», havde besøvet hans Hustru, medens han

var paa det svenske Tog²).

De ældste Aarbøger, i hvilke Marsk Stigs Hustru findes omtalt, ville nu være at betragte.

Det er tvende Aarbøger fra Unionstiden, og som rimeligviis begge ere af svensk Herkomst. At den ene er svensk, fremgaaer tydeligt nok af dens Indhold, og den har tilhørt Minoriterklostret i Visby paa Gulland. Men den anden er uden Tvivl ogsaa et svensk Arbejde, kun har Forfatterenskjænk

1) Chronik des Franciscanr Lesemeisters Detmar, herausg. von Grautoff. Pg. 161.

2) Folioudg. S. 292. — Dog fortæller Hvitfeld ogsaa, men paa et andet Sted i sin Krønike (S. 278), at Marsk Stigs Hustru skulde -være bleven vanæret af Kongen, medens Marsken var i Sverig, og at dette muligviis var Grunden til, at Marsk Stig i Aaret 1276 ikke havde villet samtykke i den unge Prinds Eriks Udnævnelse til Thionfølger.

Side 115

fatterenskjænkDanmarsk Historie en lige saa stor Opmærksomhed, som Sverigs. Anonymi veteris Rerum Danicarum et Scecicarum Chronologia ab Anno 826 ad Annum iåtb" pleier man at kalde hans Værk¹). Det Nye i hans Optegnelse; — thi hans Optegnelse ber omtales først, — bestaaer, næst efter en Beretning om selve Overfaldet, som jeg i det Følgende vil sammenholde med den Skildring, der gives af samme i Viserne, kun i en lille Tilføielse til det allerede fra Annales Lubicensis bekjendte Sagn. Men uagtet adskillige af Forfatterens Meddelelser²) hidrøre fra ældre Annaler, som nu ere gaaede tabt, er hans Meddelelse om Marsk Stigs krænkede Hustru næppe hentet fra saadanne. I hvert Fald bærer den et nyere Præg.

Om Bevæggrunden til Mordet paa Erik Glipping (eller Klipping, som han kalder ham) skriver han nemlig, at Kongen, efter hvad der fortaltes, blev myrdet til Gjengjæld for den skjændige Attraae, i hvilken han havde krænkede og voldtaget mange endogsaa adelige Koner, deriblandt en Hustru til Hr. Stig Rigets Marsk:

„m idtionem, ut ferebatur, nefandæ libidinis, qva corrnperat et eapugnaverat multariim etiam nobihum matronarum pudorem, inter quas fuerat etiam stuprata uxor Domini Stigoti Marschalci regni."*)

Det sidste Ord (regni) kunde Forfatteren have sparet. Sansynligviis har han feiet det til, for ydermere at fremhæve, hvilken hei Stilling den Herre indtog, som var at nævne mellem de af Kongen Fornærmede. Men ingen gammel

1) Trykt baade mellem de af Langebek og de af Fant udgivne Scriptores medii ævi.

2) f. Ex. den, at Dommen i Nyborg blev fældet af 27 (3 X 9) Adelsherrer.

3) angebek I, 39.'. Fant I, 53.

Side 116

Forfatter vilde have betegnet Marskens Hustru som „uxor

Marschalci regni". Thi Marskens Embede var et Hofembede, og Marsken blev stedse anset for at være Kongens Marsk eller Marscalcus regis¹); først i den sildigere Middelalder opkom Titelen Rigets Marsk eller Marscalcus regni. Og læser man videre, vil man ved Aaret 1293, hvor Marsk Stigs Død bliver omtalt, finde den gammeldags rigtige Titel brugt: »Mortuus est Dominus Stigotus, quondam Marschalcus Regis Daciae.^ Ved dette Aar har Forfatteren sandsynligviis udskrevet ældre Annaler, hvorimod han ved 1286 paa egen Haand har tilføiet det ham bekjendte Sagn, og er derved kommen til at give sin Meddelelse et nyere Anstrøg. Forevrigt lader han Sagnet staae ved sit Værd (ut ferebatur) og har, uagtet han ikke blot fremhæver Stigs Hustru mellem de Damer, for hvis Krænkelser Kongen skulde være bleven myrdet, men tillige ved 1293 fortæller adskillige Ting om den fordums Marsk som en mærkelig Borgherre paa Hjelm²), dog ikke tilladt dennes Navn at trænge sig frem foran Grev Jakobs ved Aaret 1287³).

1) I et Document, som Stig Marsk kort for sin Domfældelse udstedte til Kannikerne i Aarhus, kalder han sig ogsaa «Stigotus Andersen, quondam illustris Regis Danorum Marscalcus.»_S. R. D. VI, 416.

2) Mortuus est Dominus Stigotus, quondam Marschalcus Regis Daciae, in insula Hielm, quam arce quadam munierat, unde etiam piraticam exercuit. Corpus postea occulte traductum est in ecclesiam Hindzholm.

3) Juratum est in Dacia a XXVII nobilibus viris, Dominum Jacobum Comitem Hallandise, Dominum Stigotum Marschalcum, Dominum Nicolaum Hallandsfar, Dominum Petrum Porse, aliosque multos illorum complices, veros esse Regis Erici interfectores. I enkelte af de senere Aarbøger finder man derimod Marsk Stig nævnet foran de andre Sammensvorne. Saaledes skriver Hamsfort i sin Chronologia Secunda (S. R. I). 1, 294): «Paulo post conspiciantibus Stigoto Andreae Clio, Magistro Equitum, Jacobo Porsio, Comite Hallaudite, o. s. v., og hos Petrus Olai hedder det (11, 265) ligesom i en anonym Aarbog (V, 531) »conspirare cepit (Hertug Valdemar) cum Stigoto Marscalco, Jacobo Comite, Ranone Camerario, Agone Kache, L'one Dyre, Jacobo Bloofoot et aliqubus aliis nobilibus regni, numero duodecim.« Efter den sidste Ytring have dernæst adskillige senere Historiekrivere meddeelt, at de Sammensvorne vare 12 i Tallet, men med Urette. Thi i Nyborg blev kun 9 lovfældte som Forbrydelsens Hovedmænd (novem convicti), og deres Medskyldige (complices ipsorum) vare adskillige flere end 3. (Jfr. Fredstractaten og Procesacterne.) Rimeligviis er Tallet paa de Sammensvorne i de senere Annaler bleven Tolv. paa Grund af, at der efter en gammel Anskuelse hørte tolv Mænd til et betydeligt Foretagende.

Side 117

I de Visbyske Minoriters Annaler eller Chronologia Svecica fra 815 til 1412 findes derimod en Beretning, som viser, hvorledes Erindringen om Borgen paa Hjelm var istand til i Tidernes Løb at forkogle den historiske Sandhed.

Kun af Sverigs Historie har det været Hensigten at give et Rids. Men paa det Sted, hvor Tabet af de skaanske Provindser, som Valdemar Atterdag vandt tilbage, bliver omtalt, findes der nogle Bemærkninger om samme Kong Valdemars Fader og Bedstefader. Ældre Annaler have næppe været udskrevne; disse Notitser bære kjendelig Præg af

at være skrevne efter mundtlige Fortællinger og en forvirret Hukommelse. Om Valdemars Fader Christoffer — hvem Notitsernes Forfatter synes at have anset for Erik Glippings Successor, da han umiddelbart efter sin Beretning om den i Finderup myrdede Kong Erik og uden at omtale Erik Menved siger „post Ericum regnauit Christoforus" —• fortælles der saaledes, at han blev indebrændt af sine Medbeilere paa Taarnborg i Sjælland. Men hverken blev Christoffer indebrændt, ikke heller var Taarnborg det Sted, hvor han døde. Derimod blev Christoffer mod Slutningen af sit Liv, som han endte i Nykjøbing paa Falster, tagen tilfange af et Par Adelsmænd, som ved Ildspasættelse havde drevet ham ud af*det Huus,

3) Juratum est in Dacia a XXVII nobilibus viris, Dominum Jacobum Comitem Hallandise, Dominum Stigotum Marschalcum, Dominum Nicolaum Hallandsfar, Dominum Petrum Porse, aliosque multos illorum complices, veros esse Regis Erii interfectores. I enkelte af de senere Aarbøger finder man derimod Marsk Stig nævnet foran de andre Sammensvorne. Saaledes skriver Hamsfort i sin Chronologia Secunda (S. R. I). 1, 294): «Paulo post conspiciantibus Stigoto Andreae Clio, Magistro Equitum, Jacobo Porsio, Comite Hallaudite, o. s. v., og hos Petrus Olai hedder det (11, 2G5) ligesom i en anonym Aarbog (V, 531) »conspirare cepit (Hertug Valdemar) cum Stigoto Marscalco, Jacobo Comite, Ranone Camerario, Agone Kache, Lfl'one Dyre, Jacobo Bloofoot et aliqibus aliis nobilibus regni, numero duodecim.« Efter den sidste Ytring have dernæst adskillige nyere Historieskrivere meddeelt, at de Sammensvorne vare 12 i Tallet, men med Urette. Thi i Nyborg blev kun 9 lovfældte som Forbrydelsens Hovedmænd (novem convicti), og deres Medskyldige (complices ipsorum) vare adskillige flere end 3. (Jfr. Fredstractaten og Procesacterne.) Rimeligviis er Tallet paa de Sammensvorne i de senere Annaler bleven Tolv. paa Grund af, at der efter en gammel Anskuelse hørte tolv Mænd til et betydeligt Foretagende.

Side 118

hvori han opholdt sig i Sækkjøbing¹), og en dunkel Erindring om denne Ildspasættelse har vel fbresvævet Forfatteren og blandet sig for ham med en lignende Erindring om Taarnborg, efter hvis Kapitulation i Borgerkrigen 1326 Christoffer var flygtet ud af Riget. Dog har man ikke af denne Fortælling om Christoffer ladet sig advare imod at skjænke Fortællingen om Erik Glipping Tiltro, men har i samme fundet Bidrag til en historisk Fremstilling af Kongemordet i Finderup og de Fredløses Skjæbne. Oversat lyder den saaledes: «Mærk», siges der,

«Mærk, at i Herrens Aar 1287 (sic) blev den danske Konge Erik Christofferssøn ombragt i Set. Cecilies Nat i Nørrejylland i en Landsby ved Navn Finnetorp, af Paine Litle, Svigerfader til Hr. Ridder Stig, Kongens egen Marsk, og det efter Marskens Foranstaltning i Anledning af hans Hustru. Samme Marsk blev dernæst af de Danske paa Grund af Mordet udjagen af Riget tilligemed dem, der hørte ham til, og byggede da paa en -Øe, der hedder Hjelm, beliggende i Bæltensund, en mægtig Borg, hvorfra han hele sin øvrige Levetid drev et forskrækkeligt Sørøveri, og herjede grueligt de omkringliggende Søstæder og Kyster. Efter hans Død bleve hans Sønner uenige og forlode øen, idet Enhver ak dem

flygtede sin Vei, og de af dem, som bleve grebne, bleve ombragte«²⁾

1) Continuatio Chion. Danor. et praecipue Sialandiae ab Anno 1308 ad Annum 1357. S. R. D. VI 523, jfr. det Gheysmerske Comp.

2) Nola quod Anno Domini MCC Octogesimo septimo occisus est Ericus Rex Dacie, filius Christophori, in nocte Sancte Cecilie in Noriucya In villa, qve vocatur Fjunetorp, a Palnone Lytlae, Socero Domini Stygoti Militis, Marscalci ipsius Regis, et hoc per procuracionem ipsius Marscalci ratione vxoiis sue; qui Marscalcus propter homicidium a Danis de regno cum suis expulsus in insula dicta Helm, qve sita est in passagio Baltico, grande castrum edifcauit, de quo toto tempore, quoad uixit, grauissimam piraciam exercuit, ciuitates maritimas et terras circumiacentes crudeliter depredando. Quo mortuo fil il eius inter se diuisi dietam insulam deseruerunt et ad diuersa loca fugerunt et, qui ex eis capiebantur, occidebantur. — Derefter følger saa: Post Ericum regnauit Christoforus, pater Waldemari Regis vltimi, qui in castro Tornaborch. in Selandia per suos emulos fumo extinctus est. Fant Script, rer. Suecicarum I, pag. 43. Jfr. Langebek S. R. D. I, 256.

Side 119

Dersom Nogen uden at kjende andre Beretninger om Erik Glippings Død, kun efter den her anførte skulde fortælle, hvilket Endeligt, der var bleven denne Konge beredt, tør det nok paastaaes, at Ingen vilde sige, at han var falden for en udstrakt aristokratisk Sammensværgelse. Thi om en saadan er der jo her ikke Tale, men kun om en enkelt fornærmet Ægtemands Hævn og Bedrifter. Af alle de Sammensvorne er blot Stig Marsk bleven tilbage, og hans Hustru er den eneste Bevæggrund til Kongemordet. Hverken med andre af Rigets Stormænd, ikke heller med Norges Fyrster staaer denne Eidder i Forbindelse, og Krigen føres alene fra den af ham opførte Sørøverborg paa øen Hjelm, der efter den svenske Minorits Anskuelse ligger i Store Bælt¹⁾. Alligevel — og ved første øiekast kunde det synes besynderligt — er ikke Marsken den, der med egen Haand skiller Kongen ved Livet; hans Svigerfader „Pahio Lytlce^-) udfører Hævnen for ham efter hans Anstiftelse. Men Forklaringen herpaa findes, naar man sammenholder Sagnet med Historien. I dette Træk har nemlig den historiske Sandhed reflecteret sig, at de Sammensvorne, som alle ere indesluttede i Marskens

2) Nola quod Anno Domini MCC Octogesimo septimo occisus est Ericus Rex Dacie, filius Christophori, in nocte Sancte Cecilie in Noriucya In villa, qve vocatur Fjunetorp, a Palnone Lytlae, Socero Domini Stygoti Militis, Marscalci ipsius Regis, et hoc per procuracionem ipsius Marscalci ratione vxoiis sue; qui Marscalcus propter homicidium a Danis de regno cum suis expulsus in insula dicta Helm, qve sita est in passagio Baltico, grande castrum edifcauit, de quo toto tempore, quoad uixit, grauissimam piraciam exercuit, ciuitates maritimas et terras circumiacentes crudeliter depredando. Quo mortuo fil il eius inter se diuisi dietam insulam deseruerunt et ad diuersa loca fugerunt et, qui ex eis capiebantur, occidebantur. — Derefter følger saa: Post Ericum regnauit Christoforus, pater Waldemari Regis vltimi, qui in castro Tornaborch. in Selandia per suos emulos fumo extinctus est. Fant Script, rer. Suecicarum I, pag. 43. Jfr. Langebek S. R. D. I, 256.

1) «in passagio Baltico» eller som Ericus Olai skriver «in

Belthesund». Ifølge det Gheysmerske Compendium (S. R. D. 11, 28S) vare nemlig Sjælland og Fyen adskilte fra hinanden ved passagium balticum Men muligviis har man i Middelalderen stundom brugt denne Benævnelse om et større Vand. Forøvrigt skal Marsk Stig ogsaa have havt en Borg i Store Bælt, nemlig paa Sprogø.
2) Cfr. med dette Navu det ovenanførte • Tornaborch..

Side 120

Person, ikke selv vare Morderne, men at det var per aliquos ab eis missos, at Kongen blev dræbt. Og ligesom de udsendte Mordere ere blevne en Svigerfader til Marsken, saaledes ere de mange Fredlose, der færdedes i Landet, og for hvem Marsken havde været et Hoved, blevne forvandlede til en Sønneflok, der efter Faderens Død geraader i Uenighed og splittes til forskellige Sider, og af hvilke Marsk-Stigs-Sønner da Nogle blive grebne og aflivede. Naar altsaa ikke faa blandt de nyere Historieskrivere det her fremsatte Sagn om Ridderen paa Hjelm have seet værdifulde Traditioner fra Begivenhedernes egen Tid, kan denne deres Vildfarelse kun forklares ved, at de stadig under Læsningen have havt de andre Beretninger i Tankerne og været hildede i den Anskuelse, at alle de middelalderlige Beretninger saa vidt muligt skulde combineres. Men hverken bør det efter denne Fortælling udgives for historisk Sandhed, at En af Morderne i Finderup var en Svigerfader til Stig Marsk, og at samme Svigerfader var den i de svensk-danske Annaler omtalte Person, der først lagde Haand paa Kongen og gav ham det dræbende Saar¹; ikke heller vil man af Hensyn til denne Fortælling længere finde det værdt i kritiske Fremstillinger at sige, at "Marskens Sønner skulle ved hans Død være blevne uenige og have flygtet hver sin Vej"²). Marsken efterlod sig muligviis kun een Søn, Anders Stigsson, hvis Navn forekommer i adskillig Diplomer; om han efterlod sig flere, er uvist³).

1) Cfr. det Felgende, S. 127.

2) Saaledes som Munch i Det norske Folks Hist. IV, 2; S. 219. (Ligeledes Cronholm i Hist. Tidsskrift. VJ, 467.)

3) Rigtig nok mener Estrup i sin Beskrivelse af Tygestrup, at Historien • nævner to Sønner«, hvilke da skulde være de i Hamsforts Chronol. Secunda mellem Vidnerne ved Grev Geerts Forlehning med Sønderjylland paa Danehoffet i Nyborg 1326 omtalte »Petrus et Andreas Sticki, fratres«. (S. R. D. I, 300). Men det er ikke engang sikkert, at disse to Bredre have vaeret Sonner af en Stig eller Stigotus. Rimeligviis ere de identiske med de i Gavebrevet til Marsken Ludvig Albrechtssen 1326 indferte Vidner Anders Pederssen Stygge og Peder Pederssen Stygge. (Hvitfeld, Foliouclg. 435—436.)

Side 121

Vi have her undersøgt de ældste Beretninger, hvori Stig Marskens Hustru bliver omtalt. Det er tillige de eneste fra Middelalderen, vi kjende. Begge findes i svenske Aarbøger, og i ingen af vore egne er nogen af dem bleven gentagen. Derimod træffer man den Visbyske Beretning endnu engang i den af Upsalenseren Ericus OM compilerede Sverigs Krønike, hvorhos der med Indledningsordene „alibi vero invenies ita scriptum" følger en anden, der tildeels stemmer med hvad der i de svensk-danske Annaler staaer fortalt om selve det natlige Overfald, men uden disse Annalers Tillæg om Motivet; og mærkeligt nok mangler samme Tillæg ligeledes eller er kun antydnet ved et & i de af Petrus Olai compilerede „Annales rerum Danicarum, a Cimbrorum exitu ad Annwn Christi 1541", hvor

Beretningen om selve Overfaldet ellers er gjentagen¹⁾).

Hvad de øvrige Annaler og Krøniker meddele om Erik Glipping er saare Lidt og uden Interesse. I den paa Kong Frederik den Andens Tid forfattet Chronologie, der standser ved Aaret 1319, siges der om de Sammensvorne, at de følte sig grovt forurettede (*affecti insigni injuria*); men hvad de havde at klage over, angives ikke. Aparte er kun den Fortælling, som findes i Christiern Pedersens paa Eeformationstiden forfattede Danmarks Krønike. Kongen myrdedes her af sin Adel, fordi han har krænket dens Hustruer, og som «ypperst i denne Raad og Gjærning» mod

3) Rigtignok mener Estrup i sin Beskrivelse af Tygestrup, at Historien • nævner to Sønner«, hvilke da skulde være de i Hamsforts Chronol. Secunda mellem Vidnerne ved Grev Geerts Forlehnning med Sønderjylland paa Danehoffet i Nyborg 1326 omtalte »Petrus et Andreas Sticki, fratres«. (S. R. D. I, 300). Men det er ikke engang sikkert, at disse to Bredre have været Sønner af en Stig eller Stigotus. Rimeligviis ere de identiske med de i Gavebrevet til Marsken Ludvig Albrechtssen 1326 indferte Vidner Anders Pedersson Stygge og Peder Pederssen Stygge. (Hvitfeld, Foliouclg. 435—436.)

1) S. R. D. I, 188.

2) Archiv für Staats- und Kirchengesch. der Herzogthümer Schleswig & 11, 244.

Side 122

Erik «klippingh •» nævnes «Her Marsti»; men Hævnen er særdeles gammel. Ligesiden de danske Riddere kom tilbage fra Felttoget i Sverig 1275 have de pønset paa at slaae Kong Erik ihjel; thi alle vare de blevne modtagne af deres Hustruer paa samme Maade som Helten i de middelalderlige Viser, Hr. Marsti, da han kom fra Leding hjem. Viserne, hvis Indflydelse paa denne Fortælling er umiskjendelig¹⁾, yttre Intet om, at Marsken havde været i Sverig; først i Vedels Bearbejdelse er Tingen bleven saaledes præciseret. Men af Chr. Pedersens Kranike fremgaaer det altsaa, at der længe før Vedels Udgave af Viserne har existeret en Fortælling om, at det var under Krigen i Sverig, at Kong Erik havde paadraget sig den Hævn, som senere kom til Udførelse. — Man skal dog ikke derfor antage, at Sagnet om Marsk Stig kunde staae i Forbindelse med en eller anden Erindring, om, hvad der under hiint Felttog var passeret. Thi ligesom Viserne have ladet Kongen forføre Fru Ingeborg, medens Hr. Marsti var fraværende, — og naturligviis var da Marsken i en Ledingsfærd, hvorfra han kom tilbage med »Hæder og Ære«, — saaledes har det prosaiske Sagn ladet Kongen krænke. det hele Ridderskabs Fruer, medens Ægtemændene vare fraværende; derfor medens Krigen i Sverig stod paa; og at han krænkede dem alle, har erholdt følgende Motivering. Adelen knurrede i Anledningafen Slegfred, som Kongen havde ophøiet over de øvrige Fruer i Riget; af Frygt for Uroligheder sendte han da Herrerne i Leding til Sverig og lod dernæst den ene efter den anden af Fruerne hente til sig, indtil han endelig i et stort Gjæstebud, hvor de alle vare forsamlede, kunde

1) Jfr. Svend Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser. 111. S. 348, Anink. 1.

Side 123

hovere over dem. Ingen turde nu paa hans Opfordring træde frem og erklære, at hun var bedre end den Slegfred, der sad øverst ved hans Side¹).

IV.

Men hvor gamle ere Viserne? Skulde de allerede være digtede i de nærmeste Aar efter de historiske Begivenheder, eller ere de først digtede i en senere Tid?

De ere af forskjellig Alder maa der svares, og de Viser, i hvilke Marsk Stig optræder som en Hævner for sin Hustru, ere rimeligviis først digtede længe efter at han var udtraadt af de Levendes Tal. Thi da han i disse Viser aabenbart er en feiret Helt, synes de, saafremt de allerede skulde have existeret i de Fredløses Tid, da der herskede en almindelig Forbittrelse imod ham og imod den Sørøverborg, han havde grundlagt,²) alene at kunne være blevne sungne i Kredse, hvor en gunstigere Stemning for hans Sag var tilstede. Men i saadanne Kredse søgte man jo at gjøre gjældende, at han ikke havde havt Deel i Kongemordet, og hvor magtpaaliggende det endnu i Aarene 1320 og 1326 var de Fredløses Parti, at faae de lovfældte Adelsmænd frikjendte for den dem paasvorne Beskyldning, fremgaaer af de Haandfæstninger, som Kong Christoffer og hans Modkonge maatte udstede. Skulde derfor

1) Chr. Pedersens Dansko Skrifter. V. 448—4 49.

2) jfr. ogsaa Sagnet om hans hemmelige Begravelse (S. R.D. I, 392; Hvitfeld, Folioudg. S. 304).

Side 124

Marsken besynges som en Helt, maatte det i hiin Tid være paa Grund af en anden Gjerning end Kongemordet, og gjennemgaaerman Viserne, vil man finde, at han kun i nogle af dem er Kong Eriks Banemand, medens han i dem alle ender med at staae i uovervindeligt Selvforsvar paa den af ham opførte Øborg. Kun en enkelt afviserne nøies med at pege hen til denne Situation; ud over den gaaer ingen; om Marskens Død og hemmelige Begravelse haves blot prosaiske Meddelelser. Den Situation, med hvilken alle Viserne slutte, har været deres historiske Begyndelse. Ide ældste Viser er alene den uovervindelige Kraft bleven forherliget, med hvilken han bed Kongemagten Trods. Senere er omsider ogsaa Drabet bleven hans berømmelige Gjerning. — Men Begivenheden i Finderup var da først bleven besungen paa en heelt anden Maade.

Allerede førend de gamle Opskrifter vare offentliggjorte, medens man kun kjendte Viserne gennem den Bearbejdelse, som Anders Vedel havde leveret, blev det af en af vore Historikere, af Molbech, bemærket, at den tredie af Viserne i Vedels Cyclus, den med Omkvædet: «Nu staaer Landet i Vaade», uden Tvivl var digtet af en anden Forfatter, med et ganske andet Sind eller i en anden Aand end de to første, der aabenbart maatte have tilhørt det mod Kongen fiendtlige Parti¹), og at dette Omkvæd herer til en Vise, som aldeles ikke handler om Marsk Stig, tør vel nu ansees for hævet over enhver Tvivl⁹). Marsk Stig har ikke engang i

1) Molbech: Blandede Skrifter. Anden Sml. 11. 238—239.
(Ved Bedømmelsen af Ingemanns Roman »Erik Menveds Barndom.«)

2) Cfr. A. D. Jergensens bidrag til Nordens Hist, i Middelalderen, S. 121, saavel som den af Toppelius fremsatte Yttring i Sammes akademiske Afhdl. pg. 24. — Grundtvig derimod har aftrjkt denne Vise om Kongemordet midt imellem Viserne om Marsk Stig under Maerkerne Fog G.

Side 125

den været nævnet, ikke heller er Kongemordet fremstillet som en Hævn for tilføjede Krænkelser; derimod begynder Visen med følgende Stropher:

«De ere saa mange i Dannemark,
Som alle vil Herrer være;
De ride dennem til Ribe

Og lod dennem Klæder skjære.
Nu stander Landet i Vaade.

Alle lod de dennem Klæder skjaere,
Og alle i Graamunkes Lige;
Det var ikke gjort for anden Sag,
End deres rette Herre vilde de s\ige.»

Kun Herskesyge driver disse Adelsmænd, og i lang Tid have de pønset paa, at skille deres Konge ved Livet, men i Smug; deres Gjerning ville de ikke være bekjendt. Med Hætter for Ansigtet og svebte i Munkekapper komme de lumskelig over ham ved Nattetid og have en Medhjælper i den falske Rane, der paa Skrømt forsvarer sin Herre ved at hugge i Bord og i Bjælke. Kun- en liden Smaadrenge er Kongen og hans Huus hengiven og rider ufortøvet til Dronningen for at bringe hende Bud om, hvad han har været Vidne til og advare hende:

«Vogter I vel Eders Rige, Og vogter I vel Eders Bo! Vogter I vel Eders unge Søn, Al Danmark skal styre og raade!

hvorefter Visen slutter med Dronningens Tak til den vakkre Smaadrenge:

«Del skal Du have for Tidend',
Endog de er ikke gode:
01 og Mad og Hestefoder,*)
Iraedens vi leve baade.»

Side 126

En Fortsættelse har ikke existeret, saa lidt sorn nogen Indledning. Det forræderiske Anslag, dets Udførelse og tilbudet til Dronningen, det er de tre Led, hvoraf Visen bestaaer, og den udgjør et Hele for sig. Derimod har den under Traditionen ikke kunnet holde sig fri for at blive paavirket af Viserne om Marsk Stig, og i den ene af de to Opskrifter, hvori vi besidde dens Text, er Marsk Stigs Navn kommet ind, ligesom omvendt endeel af denne Vises Stropher ere gaaede over i en af de yngre Viser om Marsk Stig²).

En historisk Vise maa denne Vise om Kongemordet kaldes og har sikkert havt sit Udspring i den nærmeste Tid efter Begivenheden. Men kun i et poetisk Billede har den villet fremstille sit historiske

Æmne, og til en Beretning om det virkelig Passerede indeholder den næppe noget andet Bidrag end det, at Morderne vare forklædte i Liighed med Graamunke. Sædvanlig er dog dette dens Bidrag bleven benyttet paa en uheldig Maade af Historieskriverne. Thi at de sammensvorne Adelsmænd selv begav sig forklædte til Finderup og med egen Haand skilte Kongen ved Livet, er jo kun en Fiction. Munkekapperne og de ,graae Hætter, som de i Visen have for Ansigterne:

Alle havde de graae Koldhætter paa,
At Ingen kunde dem kjende

maa derfor i Virkeligheden have gjort Tjeneste hos de af

-
- 1) eller: Klæde og Føde i Konningens Gaard,
2) Jfr. A. D. Jørgensens Bidrag. S. 122 og 125.

Side 127

Adelsmændene udsendte Folk — med mindre Phantasien ganske efter egen Indskydelse skulde have ladet de hemmelige Forrædere være maskerede. Men til at antage dette Sidste er der dog ingen Grund, da Sandsynligheden er større for, at Phantasien kun har tilladt sig, i de formummede Personer, af hvem Kongen var bleven myrdet, at see de adelige Herrer selv, og Visen indeholder saaledes en Oplysning om, hvorledes Gjerningsmændene vare costumerede.

Ingen af Middelalderens Skribenter ytrer Noget om, hvorledes Morderne saae ud. Kun Hvitfeld har i sin Krønike, tildeels vel efter et Stedsagn og i Overeensstemmelse med Visens Anskuelse, fortalt, at de sammensvorne Herrer selv drog «Kappede og formummede» til en Høi udenfor Finderup, hvor de besvoer dem atter, at lide og undgælde hvad derefter kunde hændes¹⁾. Men foruden den poetiske Skildring af det natlige Overfald have vi ogsaa fra Middelalderen en prosaisk. Den findes i de svensk-danske Annaler, og samme Annalers Forfatter er tillige den Første, der meddeler, hvorfor Kongen hiin Nat laae i Finderup. Kongen havde været paa Jagt i Viborg Eggen²⁾, en Tradition, der ogsaa forekommer i Visen om Marsk Stig, og om hvis Rigtighed der ikke er nogen Grund at tvivle. Men medens Kongen nu laae i dyb Søvn, i en Lade, og alle de, som vare hos ham, ligeledes sov, sneg syv bevæbnede Mænd sig ind til ham med en Lygte, af hvilke den Ene dræbte ham ved at bore en stor Dolk igjennem hans Hoved, som hvilede paa Haanden, hvorefter de Alle i Forening bar Vaaben paa den Døde og tilføiede ham 70 Saar³⁾. Med Folkevisens Fremstilling

-
- 1) Folioudg. 292.
2) ruri agens venationis gratia in diocesi Wibergensi.
3) cum graviter soporatus dormiret in horreo quodam, dormientibus etiam omnibus, qui cum illo erant, ingressi sunt clam septem viri, prævia laternula, de industria armati, quorum unus Regis caput, manui innixum, gravi pugione crudeliter perfodit, ceteri autei invadentes Regium cadaver jam exanime intulerunt illi LXX vulnera (Langebek, S. R. D. I, 392; Fant, S. R. S., [I, 54]. [»ceteri autem* er uden Tvivl ikke blot de sex Andre, men dem alle Syv.] — «Qui aotem hi

fuerunt, penitus ignoratur« tilføier Ericus Olai i sin Krønike.

Side 128

har denne Beretning just ikke megen Lighed, men er heller ikke ganske i Overeenstemmelse med de ældre Vidnesbyrd. Saarenes Antal er nemlig i de ældre Annaler angivet til 56, og samme Tal nævnes i et Digt, som den tydske MinnesangerEumelant forfattede kort efter Kong Eriks Død:

sechs und lunfzic wunden tief
durchstächen im die recken¹).

Den ældre Angivelse maa derfor ansees for at være den rigtige, og man vil altsaa ikke af Hensyn til den senere Fortælling behøve at gaae en Middelvei og sige som P. A. Munch, at der blev bibragt Kongen «urindst henved 60 Saar»²), en Combinering, hvortil der desuden saa meget mindre er Opfordring, som det just ikke er saa uforklarligt, hvorfor Saarenes Antal i nærværende Fortælling er bleven 70. Morderne ere nemlig 7 i Tallet, og Saarenes Antal er lige det Tidobbelte, naar man ikke medregner det særlig omtalte første Saar, der gjorde de øvrige overflødige. Hvad dette angaaer, Dolkestødet gennem Kongens paa Haanden hvilende Hoved, kan kun bemærkes, at der, da man i forrige Aarhundrede aabnede Graven i Viborg, vel viste sig at være endeel Huller i Hjerneskalen, men at disse Huller efter hvad Thestrup siger, der oftere før Domkirkens Brand (1726) havde seet Craniet, vare fiirkantede og kjendelig huggede

3) cum graviter soporatus dormiret in horreo quodam, dormientibus etiara omnibus, qui cum illo erant, ingressi sunt clam septem viri, prævia laternula, de industria armati, quorum unus Regis caput, manui innixum, gravi pugione crudeliter perfodit, ceteri auteui invadentes Regium cadaver jam exanime intulerunt illi LXX vulnera (Langebek, S. R. D. I, 392; Fant, S. R. S., I, 54). [»ceteri autem« er uden Tvivl ikke blot de sex Andre, men dem alle Syv.] — «Qui aotem hi fuerunt, penitus ignoratur« tilføier Ericus Olai i sin Krønike.

1) v. der Hagen: Minnesinger. 111, 68, og Nordalbing. Studien. 111, 96.

2) Det norske Folks Hist. IV, 2; S. 136.

Side 129

med Stridshamre¹). Ifølge Ericus Olai, der døde to hundrede Aar efter Erik Glipping, skulde det dræbende Stød tillige være trængt igjennem Haanden, og den Dræbtes Indvoldeværevne ud²). Jo fjernere altsaa Forfatterne have staaet fra den dunkle Begivenhed, desto mere udførlige ere deres Meddelelser blevne. I det Gheysmerske Compendium fra Valdemar Atterdags Tid omtales kun eet Saar som mærkeligt, paa Grund af dets Plads: nedenfor Brystet, da alle de andre Saar vare bibragte Kongen i Overkroppen³). — Endelig har Forfatteren til de svensk-danske Annaler givet en nærmere Betegnelse af det Sted, hvor Kongen blev dræbt, og har atter her en Tradition tilfælles med Visen om Marsk Stig, saa vel som med Visen om Kongemordet, skjøndt Forestillingen om Laden med Loe og Bondegaard kun findes i den ene Opskrift af denne Vise⁴). De ældre Annaler meddele derimod ikke Andet end, at Kongen blev dræbt in lecto suo⁵), hvorhos der i Erkebiskoppens Procesindlæg findes den lidet sigende Yttring oin Stedet, at det var mistænkeligt og øde. Af Hensyn til den bekjendte Tradition om Laden har man da tænkt, at der i de ældre Annaler rimeligviis kun er bleven udtalt, at

Kongen blev dræbt «paa sit Leie»⁶⁾). Men for ikke at tale om, at Detrnar har oversat in lecto suo: «uppe sineme bedde»;

-
- 1) C. S. Thestrup: Danmarks og Norges Krigs-Armatur, pg. 56.
 2) quorum unus Regis caput cum manu supposita grosso trusorio perforavit: Deinde alii subsequuti, LXX vulnera ei inferentes, et ejus vi3cera extrahentes, crudeliter occiderunt.
 3) Receptit autem vulnera mortalia LVI, qvorum nullum fuit infra pectus preter unura.
 4) I den Opskrift, hvori Marsk Stig ikke bliver nævnet.
 5) Ry Annalerne «in lecto», Gheysm. Comp. ..dum dormiret in lecto suo», Annales Lubicenses «in suo lecto», Tillægenc til den Sjæll. Krøn. «in lecto suo», Liber Dat. Lundens. «in pvopiio lecto».
 6) Molbech: Mand. Skr. Anden Saml. 11, 243.

Side 130

den ovennævnte Minnesanger siger ligeledes om Kongen, at det var «tif einem bette, da er slief.», han blev myrdet, og i Procesacterne bliver der til Retfærdiggjørelse for Rane anført, at denne vitterligt nok havde sat sig imod de indbrydende Voldsmænd, uagtet han var nøgen og ubevæbne t¹⁾). I Middealderen var det nemlig Skik at sove nogen, og det er kun lidet sandsynligt, at Kongen og Rane hiin Novembemat skulle have ligget afklædte, naar de ikke paa det Sted, hvor de tilbragte Natten, havde havt Andet at ligge paa end det i Visen omtalte Hø og Straa. Ogsaa den kgl. Sagfører har et Par Gange brugt det samme Udtryk, som forekommer i Annalerne.

Et Par Gange? vil muligviis den, der kjender Procesacterne, spørge. Og hvor da foruden den ene Gang, paa det Sted, hvor der tales om hine Mørkets Sønner, der midt om Natten havde styrtet sig over Herrens Salvede og myrdet ham grusomt med utallige Saar lecto sno injacentem?) Jeg skal tillade mig her at gjøre opmærksom paa et andet Sted, der uden Tvivl i den Afskrift, hvorefter Suhin har ladet Procesacterne trykke, er corrumperet, og som har givet nyere Historieskrivere Anledning til en jCombination, der fortjener at omtales.

Mellem de forskjellige Bebreidelser, som Erkebiskoppens Procurator havde fremført mod den unge Konge, Erik Menved, lod nemlig een paa, at der under hans Regjering næstenustraffet og ligesom med hans Connivens var begaaet mange gruelige Forbrydelser og Drab. Hertil svarer da den kongelige Sagfører, at disse Begivenheder ingenlunde

-
- 1) licet nudus et inermis se opposuit occisoribus, prout publica in regno håbet fama. — S. R. D. VI. 299.
 2) S. R. D. VI, 290, cfr. Gjentagelsen i den summariske Fremstilling pg. 321.

Side 131

vare skete med Regjeringens Connivens; at den unge Konge og hans Mænd tvertimod tog sig dem meget nær og sørgede, som der nu staaer:

non tantum de Patris crudelissima, sed de morte Domini Skielm, quondam dapiferi hujus Regis, in ledto suo de nocte dormientis turpiter occisi, de morte

Dominorum Torchilli Birgeri, Pelri Hasenbergb, Joannis Friisꝝ o.s.v.¹⁾

Da hujus Regis kun kan betegne den regjerende Konge, Erik Menved, hos hvem den i Aaret 1292 myrdede Skjalm Stigssøn havde været Drost, er det klart, at den følgende Sætning {in lecto suo de node dormientis turpiter occisi) maa opfattes som en nærmere Beskrivelse af den Maade, hvorpaa hiin Embedsmand var bleven ombragt. Men i vore Annaler fremhæves (enstemmig en heelt anden Omstændighed ved dette Drab, nemlig, at det skete in præsentia Regis eller i huningins næruerindes, uden at der tillige yttres Noget om, at Drosten blev myrdet ved Nattetid og i sin Seng-). Suhn har nu meent³⁾, at Annalernes Ord ikke maae tages bogstavelig, men modificeres efter den formentlignøiagtigere Yttring i den kongelige Sagførers Indlæg, og af samme Anskuelse har Munch været saavel i Det norske Folks Historie som i Afhandlingen om Jens Grand, hvor der fortælles, «at Kongens Drottsete, Skialin Stigssøn blev overfaldet og dræbt i sin Seng om Natten den 23de August 1292, af Junker Erik, Hertug Valdemars Broder, saagodtsom (!) i Kongens egen Nærværelse, medens Kongen, som det synes, opholdt sig ved Danehoffet i Nyborg.»⁴⁾

1) Ibidem 289.

2) De Nestvedske Annaler ad A. 1300; Anonymi Chron. ad A. 1300; Chron. Danor. ad A. 1317; Annales Sorani ad A. 1347, — og den danske Redaction af Ry Kloster Annalerne (Nye Danske Magazin V, 193).

3) Hist. af Danmark XI, 1 IS.

4) Annaler for Nordisk Oldkynd. og Hist. ISGO, S. 110—111. Det norske Folks Hist. IV, 2, S. 210.

Side 132

Alligevel havde Munch ved Hjælp af de nye Documenter, han havde fundet i Kom, og hvorefter den nævnte Afhandling blev udarbejdet, seet sig istand til at berigtige en Mængde af de Feil, hvormed Procesacterne ere trykte i det sjette Bind af vore Scriptorer, og til de corrumperede Stedertroer jeg, at ogsaa det omhandlede Sted herer, saa at der skulde have staaet:

*non tantum de morte Patris crudelissima, in lecto suo
de nocte dormientis turpiter occisi, sed de morte Domini Skielm,
quondam dapiferi hujus Regis, de morte Dominoruin o. s. v.*

Det i saa mange af Annalerne forekommende Udtryk (in præsentia Regis) behøver man da ikke længer at dreje Meningen om paa.

Desuagtet bør den Tradition, at Erik Glipping blev myrdet, medens han sov i en Lade, ansees for troværdig og er jo ikke uforenelig med Vidnesbyrdene om, at han blev myrdet nogen i en Seng. Jeg henviser til, hvad Saxo i den fjortende Bog af sin Krønike¹⁾ fortæller om Karl af Halland, der efter et Gilde ved Vintertid hos nogle Bønder fik Natteleie tilligemed sine Ledsagere i en tom Lade (horreum annona vacuum), af hvilken de senere, for at frelse sig fra at blive indebrændte, søgte nøgne, som de vare, at komme ud (mtdi valvis emmpere). Altsaa nøgne havde de sovet i Laden, men rimeligviis under Dækkener. Erik Glipping har vel ligeledes taget Hvile i en

Lade, hvor han afklædt laa og sov paa et Leie, der kunde kaldes en Seng.

Angaaende Laden, hvad enten nu denne Bygning har været en almindelig Lade ved en Bondegaard, saaledes som Visen giver Anledning til at troe, eller den «maaskee har været en af de gamle Kirkelader, hvor Tienden oplagdes »2),»²⁾,

1) Mullers Udg., p. 701.

2) Molbech, Mand. Skrifter. Anden Sml., 11., S. 240.

Side 133

vil den svenske Krønikeskriver Ericus Olai endnu vide, at Døren til samme stod aaben, medens Kongen sov¹⁾. —I Visen om Marsk Stig²⁾ fortælles derimod, at Døren var lukket, men at Rane ikke havde stænget den forsvarlig. Thi istedenfor at gjøre, som Kongen indstændig havde paalagtham:

«Rane, du lukke den Lade-Dør,
Som jeg monne dig liltroe!»

havde Forræderen kun lukket den med et Par Halmstraa,
forat den skulde være let at aabne:

Det var ikke andre Svaerd eller Spiud, Som monne for Deren staae,
Det vil jeg for Sandingen sige: Han satte dcrfor to Straa.

Med den elegiske Vise om Kongemordet er endnu at sammenholde de tvende Digte, i hvilke Rumelant gav den almindelige Stemning efter Begivenheden et Udtryk. Uden Tvivl ere begge den tyske Minnesangers Leilighedsdigte ældre end Folkevisen. Det ene synes endog at kunne være forfattet, førend det var bekjendt, hvem Morderne vare. Alle Konger, Fyrster, Herrer, Riddere, Væbnere, Geistlige og Lægmand, Høie og Lave, Jøder, Hedninge og Christne anraabes om at række Haand til at hævne den myrdede Danekonge, og navnlig opfordres de Danske til at angive Morderne og dømme dem fra Livet:

Getriuwen Tensche liute, rechet

iuwern kiinec, des håbet ir lob und ére
die morder meldet unde sprechet
an ir lip, daz sich ir heil verkére.

1) cum nimium soporatus, in horreo quodam aperto ostio
dormivisset

2) trykt i Grundtvigs Samling under Litra A.

Side 134

Det andet Digt er derimod forfattet, efter at Morderne vare bekjendte, og Rumelant udtaler over disse Mænd al sin Spot og Foragt. Deres Udaad har ikke givet ham Æmne til noget episk Digt i Lighed med Folkevisen. Mordet paa den danske Konge er ham en Begivenhed, der maa vække Alles Harm, og han holder sig derfor kun til, hvad der virkelig er foregaaet:

ze Jillant in detn norden,
 DAR ist begangen morllicl morl;
 si kunden iren kiinec unsanfte wecken:
 uf einern belle, dft er slief,
 sechs und funfzic wunden lief
 durchslachen im die reckon.

Og spottende tilfoier han:

Si raugen wol kiiene recken sin!

»Deres Farve og Kjækhed er borte! De veed ikke Kaad; de vilde gerne være den unge Konges Tjenere og anstille sig uskyldige!« Men deres grove Nidingsværk bar holdes dem for Oie:

Set, iuwer kiinec was iuwer kneht,
 der iu gewalt gab unde rcht:
 den habel ir gemordet.
 Iæs sit ir immer me versmat,
 alien gnaden froudelos gescheiden,
 der mort ist iuwer heil verlip:
 man git daz kriuze uf iuwer lip
 und slset iuch sam die leiden.1)

Ogsaa Annalernes Forfattere yttre sig kun med Misbilligelseog kalde de Fredløses Anfører en Sørøver. —

1) von der Hagen 111, 63 og 68 og Nordalbingische Studien 111, 96—97.

For den poetiske Anskuelse, hvor der var Sympathie for den Enkelte, der med Landsherren kæmpede om sin Eet, var derimod. Hjelm en beundringsværdig Borg og Marsk Stig en ideal Skikkelse, en Ridder, som med Berømmelse hævdedesig overfor Kongen i Danmark og hele hans Magt. I denne djærve Stillirg var han forbleven staaende, uoervundenendnu i Døden, og saafremt den Gjerning, for hvilkenhan var bleven dømt fredløs, virkelig skulde have været hans, tog det sig ud, som om den havde haft sin Berettigelse. Den havde da været en ridderlig Hævn, tagen af ham for sin vanærede Hustru; og saaledes vilde han muligviis i MiddelalderensSange være bleven sin Hustrus Hævner, selv om hans Modstanders Ukydskhed ikke iforveien var bleven anset for at have været Bevæggrunden til hans Drab. Imidlertid var det ikke som Kong Eriks Banemand, at Marsk Stig oprindeligt blev besungen¹).

1) Jeg vil hidssette nogle Ytringer fra en Afliandling af Ludwig Lemcke om de skotske Folkesange: «In dem Masse wie die Intensitat des Gefühls für das Ganze, für das öffentliche Leben nachlässt, macht sich das Gefühl für das Individuelle, für das Privatleben geltend und ringt nach poetischer Darstellung. An die Stelle des Kämpfers für den Zweck des Ganzen tritt nun in der Volksdichtung der Kämpfer für den eigenen Zweck; . . . Familientragodien, . . . vor alien aber die gesellschaftlichen Conflicte, welche die Geschlechtsliebe in ihrem Gefolge hat, werden zu willkommenen Stoffen es entsteht jenes epische

unhistorische Volkslied, welches in den noch vorhandenen Ueberresten der Volksdichtung verschiedener Nationen am reichlichsten vertreten ist. ■ (Jahrbuch für

Romanische und Englische Literatur IV, 155—156.) — Saa kan tillige bringes i Erindring: Sagnet om Valdemar Seier, der blev overrumplet paa Lyw, fordi han havde krsenket Grevinde Audacia, og Sagnet om, hvorfor Kong Haakon lod den norske Baron Audun Hugleiksson henrette. Man veed, at Grunden til denne Magnats Henrettelse, i Galgen paa Nordnaes ved Bergen 1302, farst i en langt senere Tid er bleveu udgIVEN for at have vaeret en Elskovshandel mellem ham og Haakons Brud Isabelle de Joigny, hvem Audun (1295) skulde fore hjem fra England eller Frankrig, og at det ligeledes er en senere Tids Fortælling, at den pludselige Lykkens Omskiftelse i Valdemar Seiers Liv var Straffen for en Hoersbrøde med Grev Henrik af Schwerins Gemalinde.

Side 136

Mellem Viserne er der en, som allerede ved sit Versemaal adskiller sig fra de andre. Det er den lille om Marsk Stig blandt de Fredløse:

De vare vel syv og syvsinds tyve, Do modtes paa en Hede: • Hvad da skal \i slaae paa? Kongpii er bleven os vred, Og vi er dreven af Danmark.»

«Vi vil slaae en Raad paa
og tage, hvad vi tage maae;
Der vi er dreven af Danmark.»

Det da svared hiin unge Hr. Marsk Stig:
«For skal jeg lade mit unge Liv!
Endog vi er dreven af Danmark!

Vi vil bygge os et Huus paa Hjelm,
Vi frygler ikke for Kongen af Danmark selv!

Vi bygger det hoiest over al Tinde,
Al Danmarkis Magt skal det ei vinde!

Vi bygger det Huus alt isaa fast,
Vi passer ei paa Besser eller Bly-Kast!
Endog vi er dreven af Danmark!»*)

Denne Vise, som Grundtvig har stillet sidst i Rækken af Viserne om Marsk Stig, bør stilles foran alle de andre.²⁾

1) Jeg vil hidssætte nogle Ytringer fra en Afliandling af Ludwig Lemcke om de skotske Folkesange: «In dem Masse wie die Intensität des Gefühls für das Ganze, für das öffentliche Leben nachlässt, macht sich das Gefühl für das Individuelle, für das Privatleben geltend und ringt nach poetischer Darstellung. An die Stelle des Kiimpfers für den Zweck des Ganzen tritt nun in der Volksdichtung der Kiimpfer für den eigenen Zweck; . . . Familientragodien, . . . vor alien aber die gesellschaftlichen Conflicte, welche die Geschlechtsliebe in ihrem Gefolge hat, werden zu willkommenen Stoffen es entsteht jenes epische unhistorische Volkslied, welches in den noch vorhandenen Ueberresten der Volksdichtung verschiedener Nationen am reichlichsten vertreten ist. ■ (Jahrbuch für Romanische und Englische Literatur IV, 155—156.) — Saa kan tillige bringes i Erindring: Sagnet om Valdemar Seier,

der blev overrumplet paa Lyw, fordi han havde krsenket Grevinde Audacia, og Sagnet om, hvorfor Kong Haakon lod den norske Baron Audun Hugleiksson henrette. Man veed, at Grunden til denne Magnats Henrettelse, i Galgen paa Nordnaes ved Bergen 1302, farst i en langt senere Tid er bleveu udgiven for at have vaeret en Elskovshandel mellem ham og Haakons Brud Isabelle de Joigny, hvem Audun (1295) skulde fore hjem fra England eller Frankrig, og at det ligeledes er en senere Tids Fortælling, at den pludselige Lykkens Omskiftelse i Valdemar Seiers Liv var Straffen for en Hoersbrøde med Grev Henrik af Schwerins Gemalinde.

1) Sv. Grundtvig, Danmarks ganile Folkeviser. 111, Marsk Stig. Litra K.

2) A. D. Jergensen vil derimod have den heelt udsondret fra Viserne om Marsk Slig.

Side 137

Thi Marsk Stig besynges her i sirre historiske Omgivelser, idet han endnu ikke, som i de andre Viser, er en Kidder for sig, men den Ypperste af de Mange, som ere drevne af Danmark; og til en Forherligelse af ham som de Fredløses Anfører er den dramatiske Situation da bleven opfundet. Raadvilde have de forsamlet sig paa en Hede og ere betænktepaa at finde sig i deres Skjæbne. Han alene vil ikke bøie sig for det kongelige Magtsprog og udtaler den dristige Idee, at de skulle opføre en Borg paa -Øen Hjelm, for derfra at byde Kongen af Danmark Trods. I denne dramatiske Situation paa Heden er tillige hele Æmnet for Sangen bleven sammentrængt. Thi hvad der senere vil skee, er ikke Andet end det, som Marsk Stig har udtalt, og hvad der ligger forud for Domfældelsen, har slet ikke skullet omhandles. Mordet paa Kong Erik vilde de Fredløsejo ikke have begaaet. «Kongen er bleven os vred», — «vi er dreven af Danmark», — saaledes kun lyde deres Ord. Om Kongen er bleven det med Rette eller med Urette, og hvorfor han er bleven det, har Sangeren ikke yttret sig om. Kun til Ære for Marsk Stig som den, der byggede de Fredløses Borg paa Hjelm, er Visen bleven lagt, og med Urette er den bleven anset for et Fragment af et fortællende Digt. Som Fragment tager den sig kun ud, som saa meget Andet af Middelalderens Folkepoesie, fordi den er skilt fra sin Sammenhæng med den Tid, i hvilken den blev til¹).

Jeg vil endnu gjøre opmærksom paa Rimet i den tredieStrophe: Stig og Liv, — ikke for at laste det, da det var et i sin Tid godt Riim, — men i alle Vise-Opskrifterne

1) Om det tilsyneladende Fragmentariske i Folkepoesien jfr. den ovenanførte Afhandling om de skotske Ballader, Jahrb. f. Rom. und Engl. Lit. IV, 305.

Side 138

og ligeledes i Opskriften af denne "Vise har Marsk Stig et af Embedstitelen og Personnavnet contraheret nyt Navn, hvorefter han kaldes Hr. Marsti eller Hr. Masti, med Tonenpaa forste Stavelse¹), og man kan ikke see, om han i de andre Viser fra Begyndelsen af har havt sit rigtige Navn eller, om han i dem kun har vaeret besungen under det contraherede. Af det anførte Krim sees derimod, at hans Navn i denne Vise oprindelig har vaeret det rigtige eller har contraheret havt Tonen paa sidste Stavelse²).

De jovrige Viser om Marsk Stig ere fortællende Viser og adskille sig fra Situationsdigtet om de FredLøses Anfører ikke blot i Henseende til Versemaalet, men, som bemærket, tillige ved en væsenlig anden

Betragtning af Marsken. Han er nemlig ikke i dem en Anfører for mange af sine Jævninge, men staaer isoleret som den enkelte Ridder overfor Kongemagten. Kun Huuskarle danne hans Følge. Men til saaledes at udtræde af sine historiske Forbindelser var han da allerede i den nysomtalte Vise paa Vei. Thi om Kongen af Norge, for hvem Hjelm blev erobret, og om hele den Understøttelse, som de Fredløse fik af Nordmændene, blev der jo i samme Vise ikke yttret et et Ord.

1) Jfr. Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser, 111, Side 349.

2) Det contrnhcrede Navn forekommer ogsaa i en svensk Chronologie fra Unionstiden (Script, rer. Suecicar. I, 63), hvor der istedenfor Dominus Stigothus Marschalcus staaer «Dominus Marsstigh», og har i den af Petrus Olai compilerede Krenike ad obitum Johannis Regis forvildet sig til «Martinus», hvad der i en anden vistnok ligeledes af Petrus Olai forfattet Aarvog er blevet «Martinus», overfor hvilket sidsle Suhm har givet tabt: «Hic mihi ignotus est»; see Randbemaerkningen i det af Suhm udgivne sjette Bind af Scriptorum rer. Danicar: pg. 220. — Med Hensyn til Titelen Herre (Dominus) vil erindres, at den i Middelalderen betød det samme som Ri dde r.

Side 139

Viserne ere fire i Tallet; Omkvædene kun to; nemlig (i Min ædle Horre, hiin unge Hr. Marsti), som er det fælles Omkvæd for de tre af Viserne, og »Men Fruen sidder i Sjælland, saa mangt der hun sørger«. De tre, der have Omkvæd tilfælles, have endvidere samme Begyndelse og Slutning, og utvivlsomt ere de to lange de yngste¹). Men den korte Vife, hvorfra disse altsaa have laant Omkvæd, Begyndelse og Slutning, synes tillige at være ældre end den med Omkvædet »Men Fruen sidder i Sjælland«. Thi Marsken er i hiin bleven besungen saaledes, som han i en ældre Tid maatte besynges, naar en Vise om ham skulde gjøre Lykke i de Kredse, hvor Viser til hans Forherligelse kunde høres med Behag. Som Kong Eriks Banemand maatte han da ikke besynges, og Kongemordet er i hiin Vise heller ikke hans Gjerning. Hvem der har forøvet det, vides ikke; men Marsken bliver af den unge Kongesøn sigtet for at være Gjerningsmanden og dømt fredløs. — Fra sin Lykkes Høide bliver den stolte Kidder pludselig ved en ond Skjæbne styrtet, men vil ikke lade sig kue, og skjøndt udstødt, forbliver han staaende midt i Landet i en uovervindelig Stilling, den enkelte Ridder mod alle Kongen af Danmarks Mænd: det er Sangens Æmne.

Visen²) falder ito Dele, af hvilke hver indeholder et Ordskifte; den første Deel en Samtale i Løndom ved Nattetid mellem Marsken og hans Hustru; den sidste et offentligt Ordskifte Dagen efter paa Danehoffet mellem ham og Enkedronningensamt den Myrdedes Arving. Der forekommer altsaa i denne Visers Begyndelse en Hustru til Marsk Stig, og man kunde derfor troe, at den ligesom de følgende

1) Trykte i Grundtvigs Samling under Mærkerne A og B.

2) hvoraf der haves to, forøvrigt ikke ganske overensstemmende Opskrifter, som Grundtvig har ladet trykke under Mærkerne H og I.

Side 140

Viser havde Sagnet om hans Hævn til sin Forudsætning.

er den ogsaa stedse bleven opfattet. Men den Hustru, med hvem Marsk Stig samtaler midt om Natten i Anledning af sine Drømme, synes aldeles ikke at være krænket af Kongen, og er ikke nogen Anden end den i adskillige ældre Viser forekommende Person, til hvem den- tragiske Helt, efter at være vaagnet «om Midienat» (media nocté), fortæller de underlige Drømme, gennem hvilke den ham forestaaende Ulykke ligesom har kastet sine Skygger over ham. Denne Heltens Fortrolige er, alt efter som det passer bedst, snart en Moder, snart en Svend, snart en Hustru. Saaledes er det i Visen om Hagbard og Signe en Moder, til hvem Hagbard fortæller de Drømme, hvoraf han er vaagriet om Midienat¹). Hr. Ove derimod, hvem det skulde times at blive slagen ihjel af Hr. Torkild ved Ysted, og hvis Svende da skulde, som det hedder i Omkvædet, «ride vilde gennem Skoven», meddeler Drømmene til den Svend, der sover ham nærmest²). I Visen om Hr. Jon og Fru Bodil³) er det Hustruen, der faaer dem at høre. Ligeledes i Visen om Palle:

Palle vaagner om Midienat: »Christ monne Drømmen raade! Mig drørnle om de Løver to, Jeg strid imod dem baade.

Jeg dremle om de Lover to
Og om de vilde Gam;
De havde mig saa heit ved Sky,
Saa ynkelig de mig krammed.»

-
- 1) Grundtvig, F, Nr. 20.
2) Vedel, 111, Nr. 13.
3) Grundtvig, 111, Nr. 144.

Side 141

Vaagen da laae hans væne Hustru,
Den Drøm kunde hun vel raade.¹)

(Forøvrigt er i begge disse Viser Hustruen ikke blot en Biperson.) Men, medens Drømmene sædvanlig udtydes Helten som onde Varsler, tillægger Marstis Hustru dem en gunstig Betydning:

«Ligger i ned, miu aedelig Herre!
I giver det ikke i Gjern.
Det voider, Bonder og Boma>nd,
De ferer Eder Skatten hjem.»

Marsti derimod har mørke Anelser og nærer Frygt for, hvad der paa Danehoffet vil hænde:

«Imorgen skal Hoffet holdes
For Senden ved den Aa.-)
Voider dot rige Christ i Himmerig,
Hvem Kongens Dod gja>lder paa!»³)

Alligevel rider han freidig til Danehoffet i Spidsen for sine gode Hofmænd (o: Huuskarle), alle i skinnende Brynier, og den ham af Drømmene bebudede Ulykke indtræder. Enkedronningen bærer nemlig Nag og Mistanke til ham,

-
- 1) Svanings Visebog I, Blad 173; aftrykt mellem Islenzk fornkvædi under N^or. 22.
 2) Syd for Kongeaen. Den jyske Hertug kaldte man Hertugen «for sønden Aae».
 3) eller som det tilsvarende Vers 6 i den anden Opskrift (H) lyder: Deter ikke Bonder og Borger, Og det du siger saa. Deter den unge Konning, Som ligger for Skanderborg. Stednavnet er under Traditionen, som det saa hyppig skeer med Navne i Viser, bleven forandret, og i det Hele er den her omhandlede Visetext ikke bleven tilfredsstillende opskreven.

Side 142

og da hun seer ham komme ridende saa stolt, som var det nu ham, der efter Kongens Død skulde være de Forsamledes Herre, giver hun sit Fjendskab Luft i Ord og kalder ham spotviis Kongen paa det Sted, hvor Danehoffet holdes: "Kongen for Sonden Aae". Hr. Marsti bliver hende ikke Svaret skyldig og tilretteviser hende med den djærve Bemærkning, at Navnet Konge som Spotnavn ikke tilkommer ham, men den Herre, der pleier at hvile i hendes Arme: Drosten Hr. Ove¹). Da træder den unge Kongesøn* fornærmet over at here sin Moder saaledes tiltalt, frem og giver Hr. Marsti Skyld for det lønlige Kongemord:

Og del da svared det Kongens Barn,
 Var klaed i Kjortel rod: •
 «^lig tjkkcs det at være fuld ond en Bod
 At have for Faders Dod.»

Heller ikke Dronningen undlader at tage til Gjenmæle, som det fremgaaer af det følgende Vers-):

«Og Skam faae alle de stærke Helte,
 Der mig det sige bag!»

hvorefter Marsti, forlangende at rense sig overfor den ham tilkastede Beskyldning, raaber:

«Og saa faae og alle Dine,
 Der mig nu nægter den Sag!»

Men der tilstedes ham intet Forsvar. Den unge Kongesøn udtaler paa det Bestemteste eller, som der i Visen staaer,

-
- 1) Efter Opskriften H derimod kalder Dronningen ham »Duss van Huss«, hvortil Hr. Marsti svarer, at hun ikke sidste Gang, da hun saae ham, gav ham Spotnavn, men lod ham hvile i sin Arm og kaldte ham «unge Hr. Marsti».
 2) i Opskriften H.

Side 143

«mecl/Ere», at Marsti skal rømme af Landet, og den Fredløsebyder ham da Trods. Han vil ikke rømme af Landet, men farer til Hjelm, hvor han i Hast opfører det Huus, som ikke alle Kongens Mænd ere istand til at afvinde ham.

I de yngre Viser, hvis chronologiske Ordning jeg ikke vil bestemme, er Æmnet hovedsagelig Hr. Marstis Hævn for sin Hustru, idet liidderen paa Hjelm nu besynges som Kong Eriks Dødsfjende og Banemand; og til den foregaaende Vise om hans Udstødelse af

Landet er blandt de yngre Viser den med Omkvædet «Men Fruen sidder i Sjælland, saa mangt der hun sørger» *), kommen til at danne et symmetrisk Modstykke. ■ Thi ogsaa den bestaaer af to Optrin; først en Samtale i Løndom, dernæst et Ordskifte under aaben Himmel i Vidners Paahør. Men det første Optrin foregaaer paa Ridderborgen i Sjælland mellem den hjemkomne Marsk og hans krænkede Hustru, det følgende paa Landstinget mellem ham og Kongen. Æmnet har, som det fremgaaer af alle Opskrifterne og tillige er antydet i Omkvædet, kun været de Begivenheder, der skulde tænkes at ligge forud for den Gjerning, for hvilken Eidderen paa Hjelm var dømt fredløs, og som nu antages at have været hans Gjerning. Men det er da ikke længer hiint forræderskeskumle Snigmord, som Ingen vilde have forøvet. Det er en ærlig Daad, som Hr. Marsti vel kan forsvare at have udført, og den Berettigelse, han har til at ombringe Kongen, lader han ogsaa, førend han skrider til Værket, komme til Alles Kundskab. Medens han var i Leding og vandt Hæder og Ære, sad Kongen hjemme og lokkede hans væne Hustru; saaledes lyder hans Klage paa Thing. Kongen tilbyder ham en Feiringsbod af otte Borge i Sjælland,

1) Grundtvigs Litra C, D og E (ialt 4 Opskrifter).

Side 144

det samme Land, hvori Fruen sidder og sørger, og hvori den historiske Marsk Stig havde Sædegaarden Tygestrup¹). Men til at modtage Kongens Tilbud har Hr. Marsti sin Frue for kjær og opsiger ham Huldskab og Troskab. Der er ikke for ham noget Andet at gjøre, end at tage den Hævn, som hans Hustru forlanger, paa det hun kan ophøre at være den «Dronning i Danmark», som hun i hans Fraværelseer bleven, og atter vorde «en Ridders Frue». Derefter vil han fra Hjelm trodse alle Følgerne af sin Gjerning. — Kun i den ene af de tre Opskrifter findes denne Hentydning til Hjelm, men er netop her af Interesse. Thi uagtet Situationen paa Hjelm strængt taget ikke hører med til, hvad der i denne Vise skulde besynges, er det alligevel den, som med de besungne Situationer skulde forklares:

Laenge stod Herre Marsti,
 Taenkte han derpaa:
 «Jeg lader bygge et Sløt paa Hjelra ,
 Skulde del koste det, jeg aa.»

Men Fruen sidder i Sjælland, saa mangt der hun sørger.

Marsti drog til sin væne Hustru,
 Og han bygger Hjelm saa fast.
 Han skjøllede hverken Bøsse eller Piil
 Ikke heller Blide-Kast.

Marsti og hans væne Hustru,
 De bar den Sorrow i Sinde.
 Det vil jeg for Sandingen sige:
 Det raadte Konning Erik Meen.

Alen Fruen sidder i Sjælland, saa manget hun sørger.2)

- 1) Hvitfeld, Folioudg., S. 30i: -han boede her i Sjaelland paa TjgesLiup», jfr. S. 376: "Anders Stisen Marsk af Tygestrup» [Andres Stigoti Murschalci].
2) Opskriften Litra C, Slutningsversene 14—16.

Side 145

I Overeensstemmelse med denne Viser Anskuelse er Hr. Marstis hele ridderlige Færd bleven skildret udførlig i den store Digtning, som findes optegnet i de Haandskrifter, der have tilhørt Karen Brahe og Anna Munk, og som ganske vist maa henregnes til noget af det Bedste, der af dansk Folkepoesie fra Middelalderen er bleven os bevaret¹). Men med alle sine Fortrin har denne Digtning dog ikke formaaet at udlette de ældre Viser af Erindringen, skjøndt den synes at have lagt an derpaa, idet den har tilegnet sig, hvad der af disse kunde benyttes, og søgt at faae det til at gaee op i en ny Enhed, der skulde træde istedenfor det Tidligere²). Ikke heller er denne Vise den eneste, i hvilken hele Sagnet om Marsk Stig er bleven fremstillet fuldstændigt. Der haves endnu en saadan Vise, men betydeligkortere, og hvori selve Hævnen ikke er skildret paa en saa phantasiefuld Maade, som i den store. Dog har den kortere Vise ved sin Skildring af Hævnen et vist Fortrin. Jeg vil med Hensyn til dette Punkt sammenholde alle de

-
- 1) Trykt hos Grundtvig under Litera A.
2) Derfor er Visen ogsaa bleven saa ualmindelig Jang, og ifald den ikke netop skulde, saa vidt muligt, have optaget de ældre Viser i sig, vilde et Par af dens Laan fra disse med Fordeel kunne gives tilbage. Jeg mener, ikke blot det fra Visen om Kongemordet laante Afsnit om den vakkre Smaadreng (Vers 85_90), men ogsaa det paafølgende (91—99) om Marskens Besøg hos Dronningen, et Oprin, som har faaet en heelt anden Betydning her end det havde i Visen om bans Udstødelse af Landet. — Marsken vilde altsaa strax, efter at han i Finderup havde udført sin Hsevnd og selvi'olgelig ved Drabet gjort sig fredles, ride til sin Hustru: Marsti vog Kongen i Finderup, Han agted det i saa ringe; — Han red sig til Mollerup, Hiin skjenne Fru Ingeborg at finde. Men for den historiske Interesse maa Compositionen heist forblive som den er.

Side 146

tre Viser med hverandre, i hvilke Hr. Marsti har en Hustru at hævne.

Den lille med Omkvædet «Men Fruen sidder i Sjælland» o.s.v. indeholder kun en Retfærdiggjøelse af den Gjerning, for hvilken Marsken stod fredløs paa Hjelm, men befatter sig ikke med at fortælle, hvorledes Hævnen blev udført. Den store derimod giver en Skildring af det natlige Overfald, og saa vidt gjørligt er der bleven badet paa de i en Digtning til Marsk Stigs Forherligelse ugunstige Erindringer. Forud for Overfaldet er der, ligesom i den mindre Vise, fingeret at være gaet en offentlig Undsigelse; men Morderne bryde alligevel ikke ind til den sovende Konge, førend de efter gammel Skik eller ligesom det i adskillige andre Viser gaer til, i hvilke et Overfald skildres, have givet deres Fjende et Varsel:

Saa stødte de paa Døren Med Glavind og med Spiud: «Du stat op, unge Kong Erik ! Du gak hid lil os ud!»

Dog Svaret, som de modtage derindefra, gives dem af den

falske Eane, med hvem de staae i hemmeligt Forbund; og hvorledesman endog vilde besmykke Tingen, forblev det natlige Overfald paa den forraadte og værgeløse Konge en i og for sig kun lidet berømmelig Gjerning. Det var ikke en Bedrift som den, Niels Ebbesson udførte, da han med Fare for sit eget Liv i Spidsen for en lille Flok trængte ind i det af vaabenmægtige Fjender opfyldte Kanders og ihjelslog Tyrannen. Hvad Hr. Marsti udførte i Finderup kunde kun Tankenom de Følger, som han derved udsatte sig for, give Karakter af en forvoven Daad. Disse Reminiscenser har nu Digteren af den tredie Vise fuldstændig sat sig ud over, og

Hr. Marsti handler da langt djærvere. Saasart han nemlig af sin Hustru har erfaret, hvad der i hans Fraværelse er hændet, raaber han over al sin Gaard til sine Huuskarle, at de skulle iføre sig deres Brynier, og rider saa hurtig som den flyvende Fugl til Slottet, for at kræve Kong Erik til Regnskab. Kongen seer ham alt fra Vinduet og byder ham ved Indtrædelsen venligt Velkommen. Men Marsken besvarer hans falske Hilsen med en Beskyldning for Voldtægt, og opbragt giver da Kongen, som kun ved Smiger og listige Ord fik sin Villie hos Fruen¹⁾, Befaling til at lægge Bolten paa den rasende Undersaat, hvem han, istedenfor at tilbyde en Feiringsbod af otte Borge i Sjælland, lader høre:

«Der ligger et Slot i Sjaelland, Det hedder Vordingborg, I Taarnot skal du sidde Og slukke der din Sorg.»

Men «Ihvem der spænder mig Bolten paa, han skal fare en Ufærd!« raaber Masti, idet han tager til sit Sværd, skyder sine Handsker af og veier Kong Erik. Og det fremhæves, at han var ene derom:

Selv \og han Konning Erik,
Paa Svendene turde han ikke lide²⁾

1) i denne Vise »Stolte Fru Mettelille«; i den store hedder hun »Skjønne Fru Ingeborg«.

2) Det hele Vers: Masti han skort af sine Handsker smaa, Hans Haender var meget hvide; Selv yog han Konning Erik, Paa Svendene turde han ikke lide. er foroviigt digtet paa en Skabelon. Saaledes har man i Svend Feldings Vise: Svend Felding drog af sine Handsker smaa, Hans Haender var murende hvide; Selv gjorded han sin gode Hest, Paa Svenden turde han ikke lide. Og et liguende Vers forekommer i Visen om Sivard Snarensvend.

Derefter indseer han, at han som Manddraber maa flye, og trænger ikke til at høre Nogen erklære ham fredlos.

Del var Hr. Masti.
Han stigede til sin Hest:
«I\ du tykkes mig i Tanker mine,
At Skoven, han er mig bedst.»

Skoven var nemlig fra gammel Tid den Fredløses naturlige Tilflugtssted, og i forskellige Sprog blev den Fredløse derfor betegnet som den, der opholder sig i Skoven: forestarius, forestier, waldgenga, Skoi-gangsmænd eller ivargr, da han levede i Ulvens Hjem, og sagdes, naar han ved Bøder tilbagekjøbte sin Fred, at løse

Side 147

Side 148

sig af Skoven. Dog er det ikke til nogen Skov, Hr. Marsti farer hen. Hans Tanker ere, som det fremgaaer af det følgende Vers, strax henvendte paa den Oe, hvor han skal ligge som paa Vandet hiint kolde, og han farer da til Hjelm, hvor han bygger sit Huus.

Altsaa ved høilys Dag og paa Slottet og for Marskens Haand alene falder i denne Vise hiin Konge, der efter Historiens Vidnesbyrd blev snigmyrdet om Natten, i en Landsby og med 56 Saar. Dersom Æmnet for Visen havde været det i Finderup forøvede Kongemord, kunde den historiske Sandhed sikkert aldrig være bleven saaledes omdigtet. Men Æmnet har havt sit Udspring fra Erindringen om den i uovervindeligt Selvforsvar paa Hjelm staaende Marsk Stig, der var dømt fredløs for Mordet paa Kong Erik. Derfor

2) Det hele Vers: Masti han skort af sine Handsker smaa,
Hans Haender var meget hvide; Selv yog han Konning Erik,
Paa Svendene turde han ikke lide. er forøvrigt digtet paa en Skabelon. Saaledes har man i Svend Feldings Vise: Svend Felding drog af sine Handsker smaa, Hans Haender var murende hvide; Selv gjorded han sin gode Hest, Paa Svenden turde han ikke lide. Og et liguende Vers forekommer i Visen om Sivard Snarensvend.

Side 149

er Skildringen af dette Mord bleven saa forskjellig fra Skildringen i den historiske Vise, og til den Situation, hvorfra Æmnet i den yngre Vise har havt sit Udspring, styrer Visenda ogsaa hen efter at have fuldendt sin Forklaring af samme.

«Men skal jeg iaar af Landet ud Og ligge paa Vandet hiint kolde, Saa mangan Enke da skal jeg gjere Og meest af Fruer boldel!»

Masti han bygger op Hjelm med .Ere,
Han bygger del isaa fast;
Do raeddtes ikke for Basse eller Piil
Og ikke for de store Jern-Kast.

Masti han bygger op Hjelm;
Dot er med Mure og Tinde.
De Kongens Miend ligge alle derfor,
De kunde ham det ikke afvinde.

De Bender, de gange paa Marken,
Og meie de deres Korn:
illjaelp nu, Gud Fader i Himmerig!
Haver nu Hjelm faact Horn!»
Min sedle Herre, hiin unge Her Masti.1)

Flere Viser om Marsk Stig kjendes ikke; men rimeligviis har man heller ikke i Middelalderen kjendt flere. Æmnet synes i dem at være bleven udtømt. Derimod forekommer

1) Grundtvig. Litera B. Slutningsversene 34—37. — Forevrigt vil der, naar man sammenligner de tre sidste Viser med hverandre, ogsaa kunne paapeges en sauegen Overeensstemmelse mellem de to mindre. Hr. Marsti syncs nemlig i dem at vaere en sjaellandsk Ridder, og

Hovedskuepladsen for de besungne Begivenheder
Sjaelland; hvorimod den større Digtnings henferer de
forskjellige Oprindelser til lutter jyske Lokalteter og nævner det i
Jylland beliggende Møllerup som Hr. Marsk Stigs Gaard.

Side 150

hans Navn i adskillige andre Viser; men kun i nogle enkelte er han dermed selv bleven betegnet. Dette gjælder Ibrnæmmelig om de tvende, i hvilke hans Døttre ere besungne, og som begge ere Exempler paa, hvorledes man stundom af ældre Viser dannede nye om andre Personer. De ældre Viser, som have ligget til Grund, have nemlig i Traditionen fortsat deres Tilværelse ved Siden af de nye og ere os bekendte. Den ene, der endogsaa indtil vore Dage har holdt sig som Folkeviser, medens dens Omdannelse, ligesom alle Viserne om Marsk Stig, kun tilhører Literaturen, har handlet om to landflygtige Kongedøttre fra «Engeland» eller fra «Kollen»¹⁾; den anden om Dronning Dagmar, paa hvis Forbøn den fangne Biskop Valdemar gjenfik sin Frihed. I Dronning Dagmars Sted er Erik Menveds Dronning traadt, og Marsk Stigs Døttre i Biskop Valdemars²⁾). Forøvrigt vides Intet om, at den historiske Marsk Stig efterlod Døttre³⁾, og uden Tvivl forholder det sig med disse kun i Folkepoesien omtalte ulykkelige Piger paa lignende Maade, som med de i den Visbyske Chronologie omtalte Sønner, der efter Faderens Død blev uenige og flygtede hver sin Vei, og af hvilke da nogle blev grebne og aflivede. Hvem disse Sønner ere, har jeg i det Foregaaende oplyst. Døttrene ere fremgaaede af en anden Erindring; af Erindringen om de Fredløses Børn, der uden egen Broder vare blevne rammede af den samme Straf, som var overgaaet deres Forældre. Kun Sagnet om Marsk Stig er deres Fader.

1) Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser 111, Nr. 14G.

2) Ibid. Nr. 153 (»Erik Menveds BrjHup«) cfr. Nr. 133 (- Dronning Dagmar i Danmark«)

3) Thi af det i Kirkehist. S ml. V, S. 390—391, trykte Pavebrev sees kun, at Marsk Stig, saafremt ellers den i Brevet ommeldte Stig Andersson virkelig er identisk med ham, har haft en Datter, der døde i en ung Alder, medens Faderen endnu var ilive.

Side 151

Men om endogsaa Marsk Stig saaledes fra Hjelm kom til at beherske Erindringen om de Fredløse og deres Tid, var der foruden ham dog En imellem dem, der stadig vedblev at leve i Phantasien, dels paa Grund af den særegne Eolde, han havde spillet ved selve Kongemordet, dels paa Grund af den gruelige Straf, han senere var kommen til at lide. Som Biperson forekommer han ogsaa i Visen om Kong Eriks Død og ligeledes i den store Vise om Marskens Hævn, hvor han er en Søstersøn til den krænkedes Fru og efter hendes Raad lokker Kongen afsides:

Fru Ingeborg haver en Sestorsøn, Ranne, saa var hans j\avn. Han tjente unge Kong Erik: Det var ikke lor hans Gavn.

Men i disse Viser er Rane naturligviis kun skildret som en Skalk og Forræder. Imidlertid skulde han efter at have tilbragt nogle Aar i Fredløsheden slutte sit Liv paa en for den jordiske Retfærdighed forsonende Maade, og der blev da digtet særegne Viser om den fredløse Rane, i hvilke han ikke er skildret som en Skalk, men som en Ulykkelig, med hvem der maa føles Medlidenhed. Den ældste af disse Viser er uden Tvivl den om hans Henrettelse, en Begivenhed,

der i de fleste Annaler findes optegnet som Noget af det Mærkeligste, der tildrog sig i Aaret 1294, og som vistnok allerede i sin Nyhed er bleven tagen til Æinne for Sang. De forskjellige Stedsagn, hvorefter man snart har udpeget det ene, snart det andet Smuthul som denne Fredløses Paagribelsessted, vidne ligeledes om den Interesse, hans Skjæbne havde vakt: og med Sandhed har sikkert Visedigteren kunnet sige:

Det springer nu saa vide om Land,
At Ranild er lagen tilfange.

Ogsaa Visen selv sprang vide om Land og er den eneste af vore Folkeviser, som findes omtalt i en Aarvog fra Middelalderen. Ericus Olai fortæller nemlig i sin Sverigs Krønike, at der om Rane existerede en tragisk Folkesang (Rane — de quo canticum sollenne frequentatur*), og uden Tvivl har han dermed meent Visen om Ranes Endeligt, der vel kunde betegnes som tragisk eller rørende. Thi som en Gjenstand for Medlidenhed er Rane fra først til sidst i denne Vise bleven fremstillet. Paa en Udflugt fra de Fredløses berømte Tilholdssted falder han i sine Forfølgeres Hænder, og hvad der forlængst var ham «spaaet» gaaer i Opfyldelse (altsaa ogsaa her den gamle Anskuelse, at Ulykken indtræder efter en forudbestemt Skjæbne, der har været Mennesket bebudet). Med grædende Taarer søger den Fangne, der i sin Fredløshed har omvendt sig, at formilde sine Dommere og minder dem om, hvor tro en Tjener i Kongens Gaard han engang dog var. Hans Graad og rørende Tale nytter ham Intet. Han skal lide den haardeste Straf. Men da den Ulykkelige saa bliver ført ud af Roskilde By til sit Rettersted, er den Afsked, han tager med Verden, et rørende Skuespil, og alle Kvindernes Øine ere vaade:

Side 152

Ledte de Ranne af Roskild ud,
Ilan vred sine Haender saa saare.
Alle de Fruer i Staden var,
De faeldle for Ranne Taare.
Han bod dem alle Godnat,
De bade ham alle vel fare.

Og fra nu af har han sat sit Haab til Himlens Barmhjertighed. Ved Synet af Steilerne gjør han det fromme Ønske, at Gud vil frie enhver Dannissvend fra en lignende Skjæbne, og holder paa Retterstedet en opbyggelig Tale til den forsamlede Mængde,

1) S. R. Svec. 11, 67.

Side 153

samlede Mængde, som han ender med at bede om at læse et Paternoster for hans Sjæl.

Den anden, uden Tvivl yngre Vise om Rane, har et dobbelt Omkvæd, og i Slutningen af hvert Vers lyder den Fredløses Klage over at være uddreven fra Venner og Frænder. Dog fra sin Fæstemø vil han ikke leve skilt og beder lægge Sattel paa Hest, at han kan ride til hendes Fader, den rige Markgreves Gaard. Hverken Markgreven eller hans Frue ville vide af ham, ikke heller Jomfru Kirsten synes at være følgagtig. Men efter at han har truet med at stikke Alt hvad

Markgreven eier i Brand, overlade Forældrene ham deres Datter, og han rider da bort med &in Jomfru ud i det frie Liv, hvor

De havde ikke Andet til Brudeseng
End Skov og Mark og nyslaaen Eng.')

Det tvetydige Udseende, som Rane allerede i Finderup havde havt, har han ogsaa her. Thi da Markgrevens Datter i sin Misfornøielse med det kummerlige Bryllup lader ham høre, at de ikke vilde have været landflygtige, dersom han havde ladet Kong Erik leve, fralægger han sig paa det Hæftigste den forhadte Beskyldning og beder hende vogte sine Ord:

Han slog hende ved Kinden rød:
«Det er mig ofte før sagt!
Jeg voldte ikke Kong Eriks Død;

Endog jeg er saare udlagt fra Venner og Frænder.«

»Skoven har Øren og Marken har Øine,
Min Jomfru, vi er af Landet dreven.«

Han vil ikke have været en Forræder, men vil kun være en beklagelsesværdig Fredløs.

1) eller: End Skarlagens rød og grønne Eng

Side 154

Det er de to Viser, der kjendes om Rane, og kun ved en Misforstaaelse er deres Antal bleven forøget med Visen om Riberhuus, hvor Ridderne dandse «paa Slottet ind med dragne Sværd under Skarlagenskind for Erik, Kongen hiin Unge!» — en af de mange blandt vore Folkeviser, hvis Indhold tyder paa, at de ere blevne sungne som Dandsemelodie¹⁾. Den ene lmerlige Svend, der først betænker sig længe, inden han træder i Dandsen, men saa baade dandser og synger og vinder en Brud, hedder nemlig Rane, og da »Erik, Kongen hiin Unge« kunde være en passende Benævnelse for Erik Menved, er «Rane-, som i et Par af Opskrifterne fører Tilnavnet Lange, der, ligesom de andre Dandsendes Navne var bekvemt til at rime paa:

Længe stod han Ranni Lange,
Førend han vilde i Dandsen gange.

af Vedel bleven anset for den fredløse Rane Jonsson, om hvem saa Hvitfeld i sin Krønike har skrevet: »man mener, han var en af de Langer«-). Men det er næppe til nogen Begivenhed i Erik Menveds Dage, at denne Dandseviser knytter sig²⁾.

Viserne om Rane er det dernæst gaet ligesom Viserne om Marsk Stig. De ere blevne sammenarbejdede til en større Digtning, og en saadan findes i den Visebog, der har tilhørt Anna Basse, og som formodes⁴⁾ at

- 1) En Række Exempler paa saadanne Viser har Finn Magnusen givet i Indledningen til Thorfinn Karlsefnes Saga. Grønlands historiske Mindesmærker I, 325—326.
- 2) Folioudg. 305.
- 3) See Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse, 1569, S. 59 —G3, hvor det antages, at Begivenheden har været Ribes Indtagelse 1247 tør Kong Frik Plovpenning.
- 4) Sv. Grundtvig: Prøve paa en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser. 1847. Andet Oplag. S. 43.

Side 155

være fra Aaret 1600. Begge de mindre Viser ere her ikke blot blevne mere fuldstændig opskrevne, men tillige ved en Række nye Vers forbundne, hvorved der er fremkommet en Digtning ito Capitler¹), tilsammen paa 105 Vers eller næsten lige saa lang som den om Marsk Stig i Karen Brahes Visebog. — Efter Professor Grundtvigs Anskuelse skulde derimod denne Opskrift af de to Viser om Rane være den i alle Maader bedste og tillige ældste bevarede Skikkelse af Texterne, hvorfor han ogsaa i sin Indledning til Visen om Ranes Endeligt blandt Andet har sagt at gjøre gjældende, at der i samme Opskrift²) haves et indtil videre uforkasteligt Vidnesbyrd om, at Rane, hvis Henrettelse notorisk fandt Sted udenfor Roskilde, men om hvis Paagribelsessted Annalerne Intet meddele, er bleven taget tilfange i Randers, da der i en af de Stropher, der handle om Paagribelsen, staaer:

Kanni rider op ad Ranrdertz-pordl
och op ad Graa-brøder-strede.

Imidlertid taler ikke blot Sandsynligheden i høieste Grad for, at Rane er bleven greben i Nærheden af det Sted, hvor han er bleven henrettet; der er tillige Sandsynlighed for, at der i det af Erik Menved (1314) mod Niels Brok og endeel andre oprørske Adelsmænd stiledede Klageskrift, som vi nu kun kjende gennem en Oversættelse af Hvitfeld, har været udtalt, at Rane var bleven greben i Roskilde i den nævnte Adelsmands Gaard. Thi vel staaer der, saaledes som Prof. Grundtvig gjør opmærksom paa, i den originale Kvartudgave af Hvitfelds Krønike 111, 187: «Siden lod vi derom randsage og befunde, at han (o: Niels Brok) Ranne

-
- 1) opskrevne i Anna Basses Visebog under Kummerne 112 og 113.
 - 2) som han har ladet aftrykke under Litera A.

Side 156

Jonssøn, vor Faders Manddrabere, haver huset og herberget, og den hemmelig forstukket, hvilken vi af hans Gaard i Roskilde lod udtage og fængsle;« altsaa deels huset og herberget Kane Jonssøn, deels forstukket en anden Misdæder, hvis Navn ikke nævnes; — men Hvitfelds Oversættelser ere som bekjendt temmelig skjødesløst besørgede, og Latinens eum eller istum, hvad der nu i Originalen har staaet, er rimeligviis feilagtig bleven oversat ved «den» istedenfor ved ham¹). Hvad endelig «Randers-Port» angaaer, da klinge disse Ord som Rannes Port og kunde være valgte kun for Alliterationens Skyld²), og efter at Randers paa denne Maade var blevet betegnet som Paagribelsesstedet, trængte den sidste Deel af Visen eller Skildringen af Ranes Henrettelse til at indledes med en Tilkjendegivelse om, at han blev transporteret til Roskilde:

Saa. tog de Ranni, den gamle Mand, 1 Bolten monne*"de hannem sætte; Saa; forte de hannern til Roskild By, Der for monne de hannem rette.

Jeg mener altsaa, at der i den Visebog, som tilhørte Anna Basse, haves en paa Grundlag af de to ældre Viser om Rane udarbejdet nyere Digtning i to Capitler, og at denne Digtning kan sammenstilles med den om Marsk Stig i Karen Brahes Visebog. Thi for en historisk Betragtning

-
- 1) I Folioudgaven S. 373 staaer heller ikke dette «den». — Med Hensyn til Ordet • fængsle« kan bemærkes, at Rane, efter hvad Hvitfeld (pg. 305) fortæller, ikke strax. efter at han var bleven »fangen til Roskilde, udi Her Niels Brockis Gaard« blev henrettet, men at han først blev »pinligen forhørt om videre Kundskab og siden støjlet».
- 2) Hanne rider Randers Eller skulde «Randeis'» Port oprindelig have været »Rannes»? en i Roskilde efter Ranne benaevnet Port eller Gyde.

Side 157

ere de Magestykker og betegne en nyere Periode i Folkepoesien. Sangene ere nu i Begreb med at blive Fortællinger; Interessen for Stoffet gjør sig gjældende; man samler og udarbejder det videre. Paa lignende Maade havde man i Tydskland, Frankrig, Skotland og andensteds tilvejebragt starre Heelheder af de forskjellige Sange, der vare digtede om een og samme Person eller Slægt, og af det populære Stof havde Kunstdigterne skabt Epopeer, efter hvis Fremkomstsaaede tidligere Sange havde mistet deres Selvstændighed og vare uddøde. Ingen af de gamle Sange hverken om Nibelungerne eller om Roland, om Robert Bruce eller om Wallace existerer meer. Kun fra Epopeerne veed vi, at saadanne Sange have existeret. Danmark har ikke i Middelalderen i Middelalderenhavtnoget nationalt Epos. Men i den her omhandlede Samling af Viseopskrifter og i den Cyclus, hvori Anders Vedel lod dem første Gang, 1591, fremtræde paa Prent, har man et Billede af deslige Epopeer i deres Begyndelse. Af de forskjellige Viser, ældre og yngre, om Kongemordet, om Marsk Stig paa Hjelm, de ulykkelige Døttre, Indtagelsen af Biberhuus og om Rane Jonssøn dannede Vedel nemlig en historisk Visecyclus, og forøgede Stoffet med Tilsætninger fra Annalerne, egne Opfindelser og moralske Betragtninger. Det fingerede Ledingstog, hvori Marsken var ude, medens hans Hustru blev krænket, gjorde Vedel altsaa¹⁾ til det i Annalerne omtalte Ledingstog i Sverig. Hævnen, som Marsken strax efter sin Hjemkomst forkynder at ville tage, kom ikke til Udførelse, forund Fru Ingeborgs Krænkelse var bleven «ni» Vintre gammel; og Marsken forbandt sig med de mange Andre, der i al

1) jfr. S. V22.

Side 158

en forræderisk Gjerning mod deres Overherre, om hvilken Gjerning det saa kom til at hedde:

Pen Herre blev slagen; Fru Ingeborg
Blev dog ikke skilt ved Kvide.

Derimod blev Landet skilt ved et Uhyre; thi med de mørkeste Farver er Kong Erik bleven afmalet, som en forhadt, udsvævende Voldsmand, der ogsaa efter hvad der i Fortalen til den tredie Vise blev meddeelt Læseren havde faaet Tilnavnet Glepping: «ikke af Klipping» (en daarlig Mønt), «men fordi han var glepsker, det er rasende og afsindig og foer ilde afsted udi alle sine Raad og Daad.»¹⁾ —De gamle Visers Tid var forbi. Deres Melodier forsvandt, deres Texter kjendte man snart kun i den af Vedel frembragte Cyclus. Den begyndende Epopee blev imidlertid staaende uforandret paa dette Punkt i over tohundrede Aar og sprang da ud som en folkelig Roman.

1) Efter den nyeste Etymologie skulde det vaere dannet af det oldnordiske -glepja» og betyde Forfereren. — Dog hvorfra det saeregne Tilnavn har havt sin Oprindelse, og hvad det har skullet betyde, lader sig ikke med Bestemthed afgjøre, saa meget mindre, som dets rette Form ikke staaer fast. Det svaever nemlig hos de middelalderlige Forfattere mellem Formerne Glepping (S. R. D. 11, 174), Klepping og Klipping, hvorhos det en enkelt Gang forekommer som Gippingh med den Bemaerkning af Petrus Olai: • Sic enim habent libri antiqvii (I, 124). dipping, som er bleven den vedtagne Form, forekommer ikke i nogen af de os bekjendte Aarbøger fra Middelalderen. men er den Form, som Hvitfeld* har brugt.